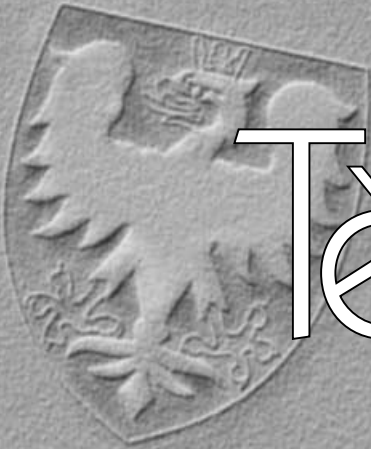

2001
ročník XLIV

Těšínsko

vlastivědný časopis
číslo 3

Obsah

1

Z minulosti obce Sedliště

Miloslav Kroček

11

Dětské matinée

Příspěvek Kruhu přátel vážné hudby hudební výchově na Ostravsku

Jan Mazurek

14

Kořen a výhonky

K šedesátinám básníka a prozaika Jindřicha Zogaty (* 6. 8. 1941 Jaworzynka) Ivo Pospíšil

21

Kamenný stůl na Čertově mlýně

Jan Folprecht

24

Beessové z Chrostiny a jejich rodové sídlo ve 20. století

Tomáš Peterek

27

Bobr na Karvinsku

Pavel Santarius

28

Invazní druhy rostlin podél toku řeky Olše

Ivana Vojkovská

30

Doc. RNDr. Radim Prokop, CSc. – pětasedmdesátiletý

Miroslav Havlant

32

František Sikora – k životnímu jubileu fotografa a dokumentaristy Těšínska

Radim Prokop

33

**Muzeum Těšínska se představuje
Památník v Havířově-Životicích**

Vlasta Byrtusová

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Adresa redakce: Muzeum Těšínska, 737 27 Český Těšín, Hlavní tř. 13 - 15
tel. 0659/761 211, fax 0659/761 223, E-mail: muzeum @muzeumct.cz
Odpovědný redaktor: ing. Jaroslav Keller
Výkonný redaktor: doc. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemnice redakce: Vlasta Byrtusová
Redakční rada: dr. Karel Bogar, doc. dr. Mečislav Borák, CSc., Vlasta Byrtusová,
doc. dr. Dan Gawreckí, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc., dr. Dušan Janák,
Dr., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc., dr. Jaromír Kalus, dr. Jiřina Kábrtová,
ing. Jaroslav Keller, dr. Irena Korbelařová, Dr., dr. Pavel Kouřil, CSc.,
dr. Karel Müller, doc. dr. Radim Prokop, CSc., dr. Erich Šefčík,
Kateřina Švendová, Petr Tesař, Jiřina Veselská, doc. Rudolf Žáček, Dr.
Grafický návrh: Petr Tesař, Studio UPGRADE, v.o.s. Ostrava
Odevzdáno do tisku: 21. 9. 2001
Vyšlo: 19. 11. 2001
Tisk: Kartis, ul. K. H. Borovského, 733 01 Karviná-Fryštát

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsah článku zodpovídá autor.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Hlavní tř. 13
nebo v jeho pobočkách ve výstavní síni Musaion v Havířově, Dělnická 14,
v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích, ve Výstavní síni Muzea
Těšínska v Karvině-Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové, v Technickém muzeu v Petřvaldě.
Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo
jednotlivá čísla časopisu.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 15 Kč
pro předplatitele 10 Kč

celoroční předplatné 40 Kč a poštovné

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě č. j.
2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992

Z minulosti obce Sedliště

Miloslav Kroček

V nejstarším urbáři frýdeckého panství z r. 1580 je obec Bruzovice nazvána „dluhou vsí“. Je skutečně dlouhá (i široká), jenže její nejbližší sousedka – obec Sedliště – si takové přívěsky zaslouží neméně. Obě mají svá stavení seřazena podle táhlých údolí, jimiž vede silnice jako páteř a na jejichž úbočích sedí statky jako slepice na hřadě.

Historii Bruzovic, dávnu i nedávnu, dokonale a vzorně podal prof. Isidor Valošek ve dvou pěkných knížkách.¹ Podle jeho příkladu chci se pokusit – v měřítku daleko skromnějším – o několik nahlédnutí do minulosti sesterské obce Sedliště tak, jak je možné čerpat z pozem-

kových knih a urbářů. Vede mne k tomu i ta skutečnost, že tato vesnice je prakolébku nejméně dvou větví mého rodu. Že jsou Sedliště mladší sestrou starších Bruzovic – o tom svědčí dřívější vznik kostela v Bruzovicích, také 12 volenství v r. 1580 (z nichž jedno bylo osvobozeno již v r. 1450, tři v r. 1458 a jedno v r. 1490), zatímco v Sedlištích jen dvě (fojtství č. 17 a selský grunt č. 91), nebo podstatně větší počet statků – 42, či plošná rozloha Bruzovic, největší z údolních obcí panství – 1 854 ha (Sedliště jen 989 ha) a konečně i jméno obce po zakladateli a majiteli – slezském feudálu Ondřeji Brusovi. Bruzovice byly vždy bohatší obcí než Sedliště:

	1664				1800			
	sedláci		zahr. + chal.		sedláci		zahr. + chal.	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%	celkem	%
Sedliště	18	47,3	20	52,7	15	13,7	94	87,3
Bruzovice	35	83,6	7	16,4	42	40,8	61	59,2

Tuto „sekundogenituru“ Sedliště neruší ani to, že obě vsi jsou zmíněny v soupisu biskupských desátků z r. 1305, což svědčí o jejich

podstatně dřívějším založení. Osadníky byli Slované z Dolního Slezska², snad i z Dolní Lužice.³

Vývoj Sedliště je patrný z tabulky:

rok	sedláci		zahradníci		chalupníci		celkem	
	celkem	z toho volní	celkem	z toho volní	celkem	z toho volní	celkem	z toho volní
1580	?	3	nelze diferencovat				23 - 30	3
1600	20	3	7	-	-	-	27	3
1650	18	2	7	1	1	-	26	2
1700	17	2	7	1	22	-	46	3
1750	15	2	10	2	32	4	56	8
1800	15	2	10	2	84	7	109	11
1848	15	2	10	2	90	7	115	11

Sociálně se zdejší obyvatelstvo dělilo na sedláky (jedním z nich byl fojt-rychtář), zahradníky a chalupníky-domkáře. Tzv. komorníci-podruzi, zaměstnanci sedláků, tvořili společensky nejnižší situovanou skupinu; jejich počet v Sedlištích nelze spolehlivě určit. Získal-li osadník osvobození od roboty, stal se jeho grunt volenstvím, ovšem s povinností ročního platu vrchnosti. Fojtství v Sedlištích bylo dědičné; vše nasvědčuje tomu, že rod sedlišťských fojtů byl jediným z rychtářských rodů na celém frýdeckém panství, v němž se funkce dědila z otce na syna po tři století nepřetržitě od fojta Šimona v r. 1541 až do r. 1840. Tito fojtové jsou mými přímými předky.

Pozoruhodný je poměrně značný úbytek sedláků, zejména však prudký nárůst počtu chalupníků ve dvou vlnách – v letech 1680 až 1700 a v období 1760-1790), kdy vrchnost osadila díl zvaný Mlzáky. Číslování domů se od svého zavedení za Josefa II. nezměnilo dodnes, na rozdíl od některých jiných obcí na panství, v nichž došlo ke změně čísel v r. 1805 (kupř. v Raškovicích).

V roce 1848 bylo v Sedlištích 15 **selských gruntů** s těmito čísly: 2, 3, 9, 11, 17 - fojtství a volenství, 23, 26, 27, 31, 32, 79, 80, 85, 86, 91 - volenství. Privilegium (říkalo se mu obdarování), obnovené fojtovi v r. 1637, pocházelo

Mlecí zařízení mlýnka
sbírky Muzea Těšínska

nejméně ze 16. století. Selský grunt č. 91 je obdržel již asi v r. 1604; v r. 1748 bylo obnoveno a v letech 1757-1800 je držel Josef Kroček.

Zahradnických gruntů bylo v r. 1848 10, a to č. 7, 8, 30, 33, 39, 40, 41, 45 - mlýn, 51 a 52. Volestvými tu byly dva grundy: č. 40 (od r. 1723) a č. 52 (již od r. 1609). Všechny ostatní usedlosti do č. 124 byly chalupami, z nich bylo volných v r. 1848 7, a to č. 16, 19, 20, 25, 36, 66 a 76. Nejstarší privilegium měla chalupa č. 76 (asi z r. 1710, nejmladší vlastnila chalupa č. 25 (z r. 1790).

Tyto tři druhy usedlostí nebyly veškerými objekty v Sedlišťích. Na půdě držitelů pozemků vznikaly výměnkářské **chaloupky**, stavěné tehdy,

když hospodář, který se chystal postoupit svůj grunt synovi nebo jinému kupiteli, nehodlal být závislý na jeho střeše nad hlavou. Takové domky mohly být ovšem postaveny jen tam, kde k tomu bylo dostatek prostředků, proto se vyskytují u všech 15-18 selských gruntů v době starší, zatímco se objevily u 7 gruntů zahradnických a u 11 chalup až koncem 18. a v 19. století.

Farní kostel, zasvěcený Všem svatým, je dřevěný, zmíněný 14. 1. 1376 a v r. 1447. Farnost zanikla před koncem 16. století a obec byla přifařena k Bruzovicím, u nichž zůstala do r. 1871, kdy byla obnovena sasmostatná duchovní správa.⁴ Nynější podoba kostela pochází asi z r. 1638.⁵ **Mlýn** u zahradnického gruntu č. 45 je zmiňován od r. 1612, od r. 1749 se v pozemkových knihách o mlýnu již nehovoří. Byl to malý mlýnek o jednom složení, který nesměl mlít poddaným. U volného selského gruntu č. 91 existovala **olejovna** již v r. 1636. **Hospoda** tu byla zpočátku jistě jen jedna - na fojtství. Obligátním právem fojta bylo čepování panského piva a kořalky. Svědectvím, že později bývaly v Sedlišťích dvě hospody, jsou dvě položky dluhů po v r. 1738 zemřelém Jurovi Kohutovi, volném sedláku na gruntu č. 91, a to „něco málo peněz za kořalku fojtovi“ a „za kořalku židovi“. V r. 1740 předal Michal fojt své fojtství synu Jakubovi a v soupisu jeho dluhů je též

15 zlatých, které patří za kořalku Janu Kročkovu z volné zahrady č. 40, který za nemocného otce Michala fojtoval v letech 1738 - 1740. V 18. století je často zmíněna arenda, v r. 1752 arendář Piskoř, v r. 1763 arendář Baroch. Někteří pijáci dlužili arendářům i několik desítek (!) zlatých.

Velmi často se v pozemkových knihách vyskytují pomístní názvy. V Důlkách (Dulíkách) měli sedláci z gruntů č. 23 a 32 pole, louky i olšinu v 18. a 19. století. V Podstepi měl v r. 1849 louku zahradník z č. 71. Lesík zv. Zahradisko vlastnil v r. 1839 výměnkář z gruntu č. 30. Tamtéž byla i pole a louky náležející k selským gruntům č. 23, 27 a 30, poprvé zmíněné již v r. 1662. „*Nad Zlatniců*“ měl v r. 1647 záhony sedlák z gruntu č. 31. K témuž statku náležela v r. 1802 louka „*nad Zlatníkem*“. Na vrchu Černá země měli orná pole sedláci z č. 2, 3, 23 a 31, ale též zahradník z č. 30 v půli 18. století. Okolo r. 1840 se v knihách obšírněji píše o těžbě vápence na pozemku tohoto zahradníka na Černé zemi. Na Cuzovině (Cuzanině) pěstoval Václav Kulhánek z gruntu č. 86 obilí. Na Malé straně měl záhony – „*hnojné špilinky dva*“ zahradník z č. 41 v r. 1737. Zahradníci z téhož gruntu tu vlastnili březinku v r. 1777 a 1849. V místě zvaném Sazovice měl „honky“ v r. 1723 výměnkář ze zahrady č. 41. Na Pohončisku měl obilí zmíněný Václav Kulhánek v r. 1647. Panský lesík Hájek je zmíněn v r. 1777. Lesík Hlubuček drží v r. 1803 sedlák Ondra Jež z gruntu č. 32. Na Příčce měl v r. 1725 12 záhonů výměnkář ze selského gruntu č. 23. Louka zv. Kozina patřila v r. 1809 sedláku Frant. Mojžíškovi z č. 79. Pustevník se jmenovala fojtova zahrada u panského folvarku, zmíněná v r. 1799 a 1843. Leskovským lesem tekla potok Jestřebí. Honky u Mlakyty měl v r. 1817 Ondra Kulhánek, zahradník z č. 7. Na Pustině měl kus sosniny v r. 1803 výměnkář Pavel Jež ze selského gruntu č. 32. V Podstepi měl Ondra Mojžíšek, výměnkář, v r. 1849 právo hrabat chrástí na stelivo. Lokalita zvaná dnes Mlzáky se v pozemkové knize vyskytuje poprvé v r. 1763, ale pod jménem Mrzačky, potom Melzoky, Milzaky a v 19. stol. Mylzoky.

Rybníků bylo vždy několik. V r. 1612 koupila vrchnost od sedláka Pešata jeho grunt i s dvěma rybníčky. V r. 1655 se zmiňuje rybníček u gruntu č. 23. V r. 1671 koupil Václav Onderka od vrchnosti rybník ležící na jeho selském gruntu č. 80. U mlýna č. 45 byl jistě rybníček již před r. 1612, v r. 1625 jsou tu dokonce dva, neboť výměnice si vyhradila „*horní rybník na polovic*“. V letech 1775-1800 je v pozemkové knize zmínka o „*Ježově rybníce*“ – asi u selského gruntu č. 27, kde sedělo od r. 1700 do r. 1850 sedm

generací sedláků Ježů. Dle urbáře z r. 1636 bylo tu sedm, v r. 1664 šest rybníků s podrobným určením množství rybí násady. **O lesích** jsou velmi četné zprávy. V urbáři z r. 1664 se píše, že „za polami sedliskými jest les jedlový, bukový a lipový“, táhnoucí se od lesa lesovkého až po kaňovský. Stromový sortiment byl v obci pestrý. Tak už v r. 1612 je u „Pešatova folvarku“ zmínka o olšíně a lipině a pak jinde často o březinách, sosninách, dubinách a chrašinách. Jediná zmínka o smrkovém lesíku je v r. 1835 u selského gruntu č. 79. U téhož gruntu je v r. 1809 zmíněn Černý lesík, také však i dříve v r. 1780 u gruntu č. 2 a v r. 1790 u gruntu č. 91. Avšak lesíky nemají jen sedláci; tak volný zahradník na č. 40 má v r. 1761 i 1786 a 1829 dubinu a olšinu, zahradník z č. 41 má v 18. století březinku a olšinku. V r. 1761 má Jan Kulhánek u své zahrady č. 7 jalovec a chalupník Pavel Petrek na č. 76 má na lúčce červenou lísku. Nejvíce zmínka o stromech se nachází v zápisech, v nichž si výměnkář vymíní svou držbu. Tak matka fojta Michala si v r. 1705 vymíní „březinu pro dříví“, podobně matka Jana Kohuta na volenství č. 91 si vymíní „kus březiny na drva“. V r. 1712 si starý hospodář na selském gruntě č. 86 vyhrazuje „4 fůry březového dřeva na světlo“. V r. 1747 si výměnkář na gruntě č. 85 ponechává dokonce „velkou březinu na drva pro otopení“. U selského gruntu č. 86 se po r. 1774 dalších 50 let píše o „lesku jedlovém na topení“. V r. 1838 si odstupitel Frant. Rodek na selském gruntě č. 85 „vyštipuje ještě letos tři sosny z gruntu vzati“. Ještě v r. 1846 si výměnkář Frant. Jež na gruntě č. 31 vymíní „jednu sosnu na louče“. To výměnkář Jan Rodek z gruntu č. 9 byl v r. 1821 mnohem neskromnější – žádal 15 sosen na svícení. U zahradnických a chalupnických výměnků se dělo stejně. Na volné zahradě č. 40 si otec Kuba Kroček ponechal na otopení a pro světlo „dubinku na zadku a olšinku u potoka“ v r. 1761, a v r. 1829 si otec Ondra Kroček ponechal tam „zadní dubinku na otopení“. V téže roce si otec Ondra Mojžíšek na zahradě č. 39 vymíní „kúsek olše“ a „hrabání listu v prostřední březince“. Ještě v r. 1847 se svítilo loučemi; tehdy si výměnkář Frant. Polach na chalupě č. 38 vymíní na dceři tři sosny na světlo.

Hospodářské objekty mají mnohde zajímavé názvy. Kromě vlastních obytných stavení se tu vyskytují stodoly, sůseky, chlívky a komorky, osobité světnice. Často se tu nacházejí „potinky“ – podsínky (zejména u domů na svazích) – a pak na nich jsou chlívky i komorky (nad nimi býval povalek) nebo „plac na stelivo“. Výměnkáři na chalupě č. 53 stačilo v r. 1748 jen půl potínku. Pod stodolou u chalupy č. 76 jsou

„plevna“. Ve stodolách bývá „pjatro“. Výměnkáři si často vyhrazovali místo ve stodole či na hůře pro „zimovisko“ – píci pro dobytek na zimu. O tkalcovských stavech zv. krosna či veršaty je dosti zpráv – jsou zpravidla tam, kde si výměnkář vymíní místo v jizbě pro krosna. Tak se vyskytují výlučně v chalupách; nejstarší zmínka je z r. 1738 na chalupě č. 38, pak z r. 1748 na chalupě č. 53 a v dalších letech v chalupách č. 1, 10, 19, 49, 50, 66, 52, 53, 54, 35, 34, 29, 36, 4, 115, 83, 70 a poslední zmínka o „tkalcovském veršatu“ v chalupě č. 75 Josefa Fojtíka je z r. 1850. V souvislosti s tkalcovstvím jsou zmínky o špulířích v chalupě č. 37 v r. 1783 a v chalupě č. 70 v roce 1829 a o snovadlech v chalupě č. 83 v r. 1799.

Míry. V polních mírách se vedle obvyklých jochů, věrtelů a měřic používalo – stejně jako v Bruzovicích – měření na špelinky (šelinky, špilinky). Podle I. Valoška 1 šelínek čili široký záhon byl záhon o 12 brázdách (brázda je široká asi 40 cm s rozhořem).⁶ Tak výměnkářka Barboara Mojžíšková na selském gruntě č. 26 si v r. 1675 vyhradila 3 špelinky záhonů na Převrati. Na volenství č. 91 v r. 1705 přenechal Jura Kohut otci Janovi 2 špelinky záhonů „za oborů od fojtovy meze“. V r. 1737 si výměnkář na zahradě č. 41 vyhradil 2 špilinky hnojných záhonů na Malé straně. Na špelinky se zřejmě měřilo i plátno z tkalcovských stavů, jak je vidno z jediné zmínky o 3 špelinkách hrubého plátna na selském statku č. 31. Avšak stejného jména míry se používalo i při počítání ovcí. Ty se počítaly na kusy, čtvrti (25 kusů), také na šelinky, tj. 12 kusů.⁷ Oves, sláma, seno, pohanka se měřily na kopy (mlýn č. 45 v r. 1643), sláma též na mandele (zahradá č. 52 v r. 1694), oves též na maldry.⁸ Výjimečný je výskyt míry zv. břemeno; jediná zmínka je z r. 1776 u volné chalupy č. 16: „Z malé lúčky jsou 4 břemena sena“. Stejně sporadická je zmínka o míře zv. brstva, a to v r. 1615 u selského statku č. 31, kdy Martin Havel zvaný Krč dostal při koupi gruntu od otce Jana 3 brstvy obilí a 2 brstvy ovsa. Seno se měřilo též na fůry, rovněž vikev. Jen jediná zmínka je také o duté míře zv. gbel (kbel), a to jako nádoby na med na volenství č. 91 v r. 1615. Dle urbářů z let 1580, 1636, 1641 i 1664 měřil se len na hrsti.

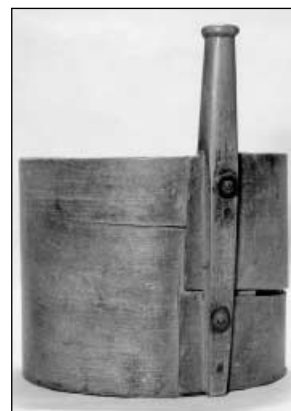
Zemědělské plodiny se v Sedlišťích svou skladbou nelišily od plodin pěstovaných v Bruzovicích. Nejčastěji to bylo zelí a mrkev (nejstarší zmínka je z r. 1629 u zahrady č. 40), ber-proso (1665, s. g. 30), pohanka (1694, s. g. 26), hrách (1615, s. g. 31), řepa (1735, zahr. 33), ale též len (1637, zahr. 52), konopí (1629, zahr. 40), vikev (1615, s. g. 31), jetel (1790, vol. 91), bob (1715, s. g. 85). Z obilnin to samozřejmě byla pšenice, žito (rež), ječmen, oves. V r. 1802

*Litinová forma na odlévání svíček
sbírky Muzeum Beskyd
Frýdek-Místek*

*Dýmák hliněný, bez glazury
sbírky Muzeum Beskyd
Frýdek-Místek*

*„Miarka“ - míra na obilí
sbírky Muzea Těšínska*

Zahrada
foto Jan Byrtus

je první zmínka o bramborách, a to na selském gruntě č. 27, kde je „10 záhonů hnojných na kobzole“. V r. 1819 si výměnkářka Marina Mojžíšková na statku č. 22 vyhrazuje „ve sklepě místo na kobzole“.

Překvapivě vysoký je počet druhů ovocného stromoví pěstovaného v naší obci v průběhu celých 300 let. I. Valošek rozeznal v Bruzovicích 15 druhů jabloní a 5 druhů hrušek, v Sedlišťích jsem našel 18 druhů jabloní a 9 druhů hrušek. Je zajímavé, že dobrá polovina „bruzovických“ jabloní a jedna hrušeň se mezi „sedlišťskými“ nenachází, zato 11 jabloní a 6 hrušní „sedlišťských“ jsou v Bruzovicích (dle gruntovnic) neznámé. Sedlišťané tedy pěstovali jabloň valduvku (první zmínka v r. 1611 na s. g. 32), červenku (první zmínka tamtéž), bialku (tamtéž), muchuvku (1713, s. g. 2), myšinku (1815, chal. 69), kočí hlavu (1705, vol. 91), vyndlík (1713, s. g. 2), cibulunku (1738, chal. 38), vinuvku (1747, s. g. 2), míšenskou (1740, fojt. 17), šeduvku (tamtéž), margetku (chal. 66), ščerbuvku (1795, chal. 12), kislou jabloň (1821, chal. 114), krakuvku (1842, chal. 95), meduvku (1842, chal. 72), sladký štěp (1783, chal. 81). Hrušku michalonku znali na fojtství již v r. 1688, tamtéž je zmínka v r. 1740 o hrušce zimostrávní. Jakubinku (jakubčonku) pěstovali na selském gruntě č. 31 (1747) a na s. g. č. 23 (1755), okruhlunku u chalupy č. 24 (1774), metelku (1833, s. g. č. 32), rudňanku (1832, chalupa č. 95), ponikanku (1849, s. g. č. 31), černicu a režňonku (1847, chalupa č. 38). I. Valošek objevil v Bruzovicích 3 druhy slív či švestek, v Sedlišťích jsem zjistil jen slívu uherskou v r. 1622 na s. g. č. 11, zato však výskyty třešní v r. 1736 u chalupy č. 16, v r. 1765 u chalupy č. 38, v r. 1714 u s. g. č. 7 a v r. 1735 u zahrady č. 52. Jestliže sečteme všechny zmínky o ovocných stromech v Sedlišťích (68), zjistíme, že se o ně dělí téměř rovně selské grundy i chalupy. Zdá se, že v posledních 100-150 letech

(1700-1850) převažuje výskyt v chalupách nad ostatními usedlostmi.

Hospodářské zvířectvo. V Sedlišťích – stejně jako v Bruzovicích – chovali koně, hovězí, vepřový a skopový dobytek a drůbež. Pro zjištění početního stavu zvířectva v určitém čase není dosti zpráv. Je však patrné, že i v tomto ohledu se Bruzovice prezentují jako obec bohatší. Dle I. Valoška chovali velcí sedláci v Bruzovicích 4 až 7 koní. V Sedlišťích to bylo skromnější. Na fojtství i na volenství č. 91 měli po dvě století jen po čtyřech koních, teprve koncem 18. století choval fojt 6 až 7 koní a sedlák na gruntě č. 91 udržel stav šesti koní jen několik let. Na selském gruntě č. 31 bylo v r. 1615 7 koní a na selském gruntě č. 30 bylo v r. 1644 5 koní, na gruntě č. 27 v r. 1721 5 a na gruntě č. 3 v r. 1754 také 5 koní. Jinak chovali sedláci 2 až 4 koně, zahradníci nejvíce 2 koně, chalupníci koně neměli. V r. 1700 bylo v Sedlišťích asi 75 až 80 koní, v Bruzovicích však 123 koní. Krávy v Sedlišťích nelze spočítat, údaje o nich jsou neúplné. Pokud je možné jim věřit, je nejvíce krav zapsáno u volenství č. 91 v r. 1615, a to 20; i na fojtství byl jich asi větší počet, neboť Jakub fojt si vymínil v r. 1688 4 krávy, podobně jako výměnkář na volenství č. 91 v r. 1733. Výjimkou byl výměnek s pěti kravami, který si vyhradili manželé-výměnkáři na selském gruntě č. 86 v r. 1628. Lze tedy odhadnout, že na selských gruntech bylo chováno asi 10 krav, na zahradnických podstatně méně, chalupníci chovali jen 1 až 2 kusy; matky-výměnice na selských statcích většinou 2 krávy. Na statku č. 86 chovali v r. 1754 volka, podobně jako v r. 1802 na selském gruntě č. 31 a v r. 1803 na gruntě č. 32. Jalovice a nazimiata (hovězí dobytek v létě oteleté) se chovaly na všech selských gruntech, v nevelkém množství. Vepřový (černý) dobytek, bravce, svině, prasata se chovala na všech usedlostech, často jsou součástí výminků; zprávy o nich jsou jen kusé. V r. 1615 bylo na gruntě č. 91 9 sviní, na statku č. 86 chovali ve 2. půli 18. století prasnice-matiurky.

O chovu ovcí – „baranů“ – v Bruzovicích víme jen povšechně, že „ovce byly pěstovány v dosti značném počtu“.¹⁰ Ze Sedlišť máme zprávy podrobnější, i když převážně ze starších dob. Na selském statku č. 31 se v r. 1615 nacházelo 31 ovcí. V r. 1618 zemřel na selském gruntě č. 32 hospodář Jiřík Macura a obecní úřad se postaral o prodej ovcí a vlny ve prospěch sirot. Na statku č. 11 se v r. 1622 nacházel nezmiňovaný počet ovcí, z nichž 13 koupil fojt po 1 zl. 22 1/2 gr. za kus. Na fojtství nebylo nikdy více ovcí: v r. 1650 6 ks, v r. 1660 9 ks, v r. 1705 14 ks a v r. 1740 je jen zmínka o ovčírni. Zato volenství č. 91 bylo vůbec velmi bohaté na

Cedník keramický,
sbírky Muzea Těšínska

Hřeben na odsemeňování lnu
sbírky Muzea Těšínska

domácí zvířectvo. V r. 1615 tu bylo 39 ovcí a dalších 30 bylo pronajato do Lubna, v r. 1627 58 kusů. V dalších letech údaje o počtu ovcí zde chybí, v r. 1733 je zmínka o ovčárně.

Včelařství se dařilo v obou obcích. Z Bruzovic podrobnější zprávy nejsou, I. Valošek se jen zmiňuje o 33 úlech na nejmenovaném gruntě. Ze Sedliště máme zpráv více. Když v r. 1615 zemřel Michal Hýl, svobodný sedlák na volenství č. 91, byla sepsána pozůstalost, a ta byla úctyhodná. O některých položkách bylo už pojednáno; pokud běží o včelstva, bylo jich napočítáno 95 a medu bylo 22 gbelů. Jeden úl byl oceněn na 1 zl. 9 gr., gbel medu na 1 zl. Když pak Jura, syn Michalův, zemřel v r. 1627, bylo napočítáno 41 úlů. Ostatní včelaři se těmto hospodářům nemohli rovnat. Na fojtství bylo v r. 1705 jen jedno včelstvo. U volné zahrady č. 40 zdědil Kuba Kroček v r. 1761 zahradu i s včelínem; počet úlů není udán. Výměnkář Pavel Jež si v r. 1803 u syna na selském gruntě č. 32 vymínil mj. „*místo pro včely na gazdově zahradě*“. Ve mlýně č. 45 si v r. 1625 vyhradil výměnkář Matěj Šustek kromě jiného možnost včelařit až do smrti.

Z drůbeže jsou zmiňovány jen slepice-kury. Na fojtství jich v r. 1740 bylo 9. Jinak na selských gruntech se chovaly často v počtu 4 s 1 kohoutem. Hus je zmíněno velmi málo, kupř. na fojtství v r. 1740 jen dvě.

Hospodářské náradí a náčiní. Počnutí-zbroj ke koním, chomouty, vůz kutý nebo bosý, vůz trojkolka (1665, s. g. č. 30; 1740, zahr. č. 79; 1747, s. g. č. 31), váhy kované, vuzek malý samotážný (1783, chal. č. 37), fasunky, žebřiny, kločary-sáně, hamy-brzdy, pluhy s železami, brány, řetazy, háky, tragač. Bečky, brdo-úl, brus, masnica (na tlučení másla), žbery, díže, kadluby (na s. g. č. 91 v r. 1615 15 ks), konve, troky, truhly přehradní, vana, necky, kosy hrábečné-sečné, travné, kosy s korbů (řezačky), lopaty, motyka, pily, přetaky (síta na obilí), sekery, teslice, pantoky, ryly, cepy, hrabě, vidly senné, vijoky (dřevěné lopaty), klepače, kopače. Jakub fojt měl v r. 1786 koňské sedlo, hever, dirhel (na mlácení jetele) a struhak na dřevo.

Ze života na gruntech. Jedním ze dvou volenství byl (kromě dědičného fojtství) selský statek č. 91, o němž byla často řeč, neboť v četných ohledech vynikal nad ostatními. Privilegium opatřené dvěma pečeti získal již v r. 1604. Po 3. majiteli Jiříku Hýlovi, který zemřel mladý a zanechal pět sirotek-děvčat, koupil grunt Jiřík Bezruč ze Sviadnova v r. 1627. Ten s koupí vzal na sebe těžkou povinnost. O tom je zápis svým způsobem v gruntovních knihách jedinečný: „*Těm dítkám povinen bude Jura jich chovati, náležitě odívati, jim křivdy nečiníti a pokudž jim Pán Bůh dorosti dá, každé dvě krávy, sukni*

pěknou míšeňské-ho sukna, prsník damaškový, jiné šaty choděcí hodné, po tři kusy peřin, plachty a prostěradla dāti spraviti bez odpornosti“.

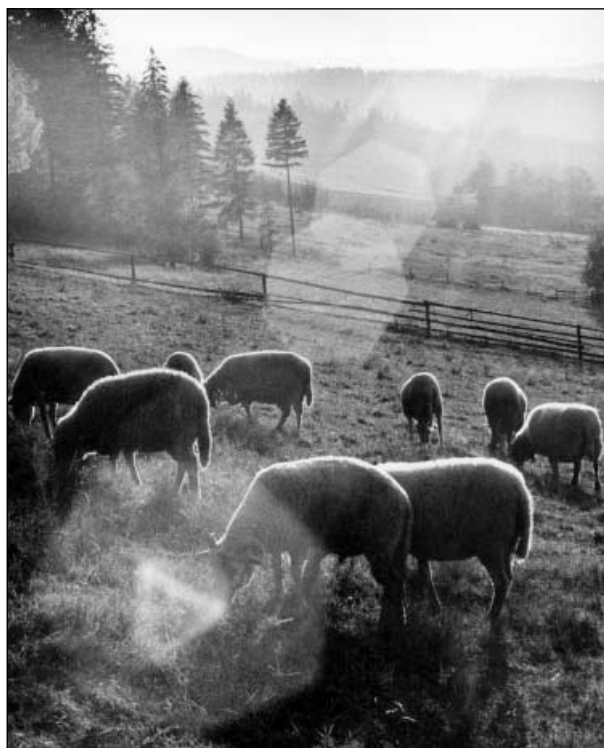
V r. 1609 prodal „*Adam Bumbala, služebník jeho mil. pána kus země s listem a obdarováním a naddáním od jich mil. pánův pana Václava staršího a pana Jana též staršího, bratří vlastních Bruntských z Vrba a na Frýdku tak, jak jemu to naddáno jest ze vším právem a příslušenstvím Jakubovi Bumbalovi bratru svému*“. Běželo o zahradu č. 52, volnou od r. 1609, ne-li již 1606.

Selský statek č. 80 neměl šťastný osud. K r. 1631 je v gruntovníci zápis: „*Že Jan Kubica na tom gruntě zlým hospodářem byl a povinnosti panské jakož i kontribuci a berně zbývati na něm nemohl, nýbrž takový opuštěný grunt vrchnosti oddal, který se potom na větším díle opraviti musel, tehdy ošacovaný puštěn jest Adamu Bagarovi*“. Další osud tohoto statku popsán u Zběhů.

Selský statek č. 7 koupil v r. 1708 Matěj Těřup, avšak z jakéhosi důvodu vzbudil u vrchnosti nedůvěru: „*Že kupitel dobrým hospodářem bude, svou rukou daním příručili Matěj Šlapeta a Jura Kulhánek, na kterém oni bedlivě pozorovati mají, že by hospodářství nespustošil, neb oni právi toho bejtí mají*“. Avšak už po několika letech byl grunt šacován po sesazeném Těřupovi.

V r. 1736 došlo k výjimečné události. Selský statek č. 7 - po Jurovi Chýlkovi ve světě zastřeleném - ujal Jan Kožia, který „*nic zvésti nemohl, nýbrž ho všecken spustošil*“. Protože nikdo nyní „*za celého sedláka jíti a jej ujati nechťel*“, rozdělila vrchnost tento selský grunt na dva grunty zahradnické (č. 7 a 8).

V r. 1754 ujal zahradnický grunt č. 39 Josef Zvěřina po zemřelém tchánu, ale s tou výhradou, „*že kdyby zle hospodařil a grunt ke spuštění přivésti měl, zachovává mil. vrchnost tu moc k ukupení dvěma pozůstalým dcerám*“. Stalo se jinak - po pěti letech došlo skutečně k spuštění a na grunt byl nuceně dosazen Josef Mojžíšek.

Na pastvě
foto Jan Byrtus

Sedliště č. 91, volenství
foto Miloslav Kroček

V r. 1761 získal zahradu č. 7 po Matěji Onderkovi Jan Kulháněk, ale s tou vrchnostenskou výhradou, „že kdyby ta zahrada ke spuštění měla přijít, pak ji Onderka přijme zpět a znovu hospodařit bude“. Obavy se tu nesplnily, Jan Kulháněk hospodařil dobře plných 27 let a založil „dynastii“ Kulhánků, která zde seděla ještě v r. 1850.

V r. 1780 zbudoval si Jiří Kulháněk chalupu č. 113 na pozemku selského gruntu č. 3 Ignáce Krpla. Nový osadník i jeho nástupci platí sedlákoví roční peníze, ale všechny daně platí za ně (!) hlavní gazda.

V r. 1776 byla založena osada Mlzáky. Zápis v gruntovníci ze dne 22. 9. o tom praví: „Když pro rozmnožení svých poddaných jeho excelence mil. pan hrabě jakožto nynější vrchnost z pouhé lásky (!) k nim všem, kteří posavad žádné posesti nemají, obzvláště pak aby příčiny neměli s panskvím zejít, kus země od sedliského folvarku na Mlžokach řečený, mezi 5 posezorův rozměřiti milostivě rezervoval...“ Vznikly tu pak chalupy č. 97, 98, 99, 100 a 101. Pozemky měly různou rozlohu a domkáři platili nestejně dávky, a byla zde dvojí zvláštnost: počínaje prvním dalším držitelem byla chalupa podrobena 10 % laudemiu, které trvalo až do r. 1850, ale protože zřejmě bylo osazení v zájmu vrchnosti, ta hradila náklady na ohrazení („na parkány“) pozemků, které přiléhalý k lesu.

V r. 1770 se konala dražba malé chalupy č. 92, kterou v r. 1755 na obecním postavil Jan Karas. „Protože syna Jana Karase Kuba se zleptnosti totiž kradenstva dopustil a nejenom na zdejších ale i na cizích panskvích to provodil, takže jest od práva bohumínského skrz to chycen a tu na zámek doveden, jest tato chalupa, aby se dlužníci vyplatit mohli ... Janu Ličbovi jakožto nejlepšímu licitantovi odprodána“.

Jan Bezruč se přiznal k vdově Hedvice Míčkové na chalupu č. 81, ale bude hospodářem jen do zrostu sirotky Rosíny a „jest zavázán namísto

placení z tej chalupy tu sirotu vychovávat, šatit, k dobrému cvičit i tento budunek upravjat a někdy v dobrém způsobu oddat po zrostu tej sirotě“. Otčím Bezruč může po smrti manželky zůstat v chalupě ještě 12 let (!) „a kdyby se dále nemohli ujednat, musí on chalupku, kterou jeho žena zbudovala, skliditi“.

Po smrti Jury Šlapety v r. 1816 se chalupy č. 43 ujal Frant. Karas, „protože o synu Jury, Janovi Šlapetovi, který byl dán na vojnu, nelze se dovědět zdali se při živobytí nachází, neb sám regiment Herzog Toscana vysvětlení dal, že už v roce 1814 z počtu vojenského vypsán jest skrz tu příčinu, že neví, kde se poděl. Kdyby se však přece vrátil, má mu být grunt odstoupen a navrácen“. Ojedinělý příklad ohledu k chasníkovi, který byl „dán“ na vojnu, ač byl zřejmě dědicem. Voják Jan se z vojny už nevrátil.

Na pozemku zahradnického gruntu č. 30 za majitele Jakuba Mojžíška se stal vápencový lom na Černé zemi lákavým pro majitele panství Paskov - Filipa Ludvíka hraběte Saint-Genois, který příslušný pozemek koupil v r. 1839 za 1300 zl. (!) s právem těžby tak dlouho, pokud bude vrch vápenec obsahovat, aniž bude majitel gruntu smět majitele lomu v těžbě rušit.

Jan Mojžíšek, držitel volné chalupy č. 20, uzavřel v r. 1843 smlouvu s vrchností: J. Mojžíšek se vzdává práva pásti dvě krávy v panském lese a brátí palivové dřevo, což má potvrzeno v privilegii, naproti tomu mu dá vrchnost ročně 2 vídeňské sáhy měkkého dřeva, které si však musí sám pokácet a odvézt. Má též právo vzít si zbývající větve. Plat roční za osvobození z roboty 1 zl. 12 gr. zůstává... Za vyvázání z roboty v r. 1728 zaplatil 110 zl. (!)

Chalupy vznikaly většinou na vrchnostenské nebo obecní půdě. Některé byly postaveny na pozemcích selských; není jich mnoho: chalupa č. 35 u zahr. gruntu č. 45 v r. 1755, chalupa č. 95 u sel. gruntu č. 31 v r. 1769, chalupa č. 106 u s. g. č. 86 v r. 1779, chalupa č. 113 u s. g. č. 3 před r. 1780 a chalupa č. 108 u volenství č. 91 v r. 1783. Ve dvou případech se chalupník dokonce podělil s jiným budoucím chalupníkem a prodal mu pozemek k postavení domku. Tak u chalupy č. 66 vznikla v r. 1794 chalupa č. 114 a u chalupy č. 106 v téže roce nová chalupa č. 112.

Železné (kostelní) krávy. Krávy byly postupovány kostelu jako zvyklostní dar nebo jako odkaz zbožného hospodáře. Farář pak takto získané krávy půjčoval osadníkům za roční plat, který se dal vyjádřit v groších či krejcarech. Tak o tomto způsobu platby hovoří historické prameny. V Sedlišťích tomu bylo zřejmě jinak: zmínky o platech za železné krávy se objevují pouze při změně držitele statku jako součást kupní smlouvy. A vždy

běží o poměrně značný obnos: 4 zl. až 4 zl. 48 kr., u selského gruntu č. 3 dokonce 6 zl. za jedni krávu. Nebylo by možné, aby většina chalupníků mohla platit tak vysoké částky ročně, když domkář z chalupy č. 101 měl platit za 6 půjčených krav 24 zl., a jeho chalupa měla v r. 1761 cenu pouhých 13. zl., nebo domkář z č. 99 za 4 krávy 16 zl. při ceně chalupy jen 37 zl. v r. 1777 apod. Překvapující je počet kostelních krav; ve srovnání s železnými krávami v Bruzovicích se však ten počet zdá přiměřeným (v Bruzovicích v r. 1781 94, v r. 1806 142 žel. krávy).¹¹ V r. 1750 platilo 14 sedlišťských sedláků za celkem 28 železných krav po 4 zl., v téže roce 5 zahradníků mělo jen 5 žel. krav a jen jediný chalupník (č. 55) měl krávu. Po padesáti letech se stav podstatně změnil. Zatím co 14 sedláků mělo 29 krav (někdo 1, někdo 4) po 4 zl. až 4 zl. 48 kr., drželi zahradníci 12 krav a 20 chalupníků drželo 60 žel. krav (1 až 8!). Běželo vůbec ještě o plat za fyzicky existující dobytčata?

Výměnkáři. Zápisem o výměnku si odcházející hospodář zajišťoval potřeby své i své manželky, obvykle až do své či její smrti. Proto bývají tyto zápisy velmi často značně obsáhlejší a podrobnější než popis předávaného majetku, kde mnohdy je stav dobytka pomínut. Takových zápisů je v gruntovních veliký počet, proto si povšimneme jen těch nejzajímavějších. Všeobecně to bylo především zajištění střechy nad hlavou - v selských gruntech v „osobitě světnici“ či zvláštní chalupě, kterou buď rodičům slíbil postavit syn, nebo kterou si zřídí sami rodiče; u domkářů obvykle bydlení s hospodářem; dále zajištění jistých výměr pole a zahrady, chlívků, komory a části stodoly, počtu krav, jejich pasení s dobyt看em gazdy, jeho povinnosti postarat se l „obrobení“ výměnku a o dříví k otopení. Odstupující selští rodiče si vymíňovali většinou 4 krávy, někdy i jalovici, tele a prase (po úmrtí otce zůstával matce výměnek zpravidla poloviční), u zahradníků a domkářů to byl počet menší. Rodiče velmi podrobně vymezovali svůj nárok na pole a zahradu - čteme to někdy až s úsměvem. Tak otec Martin Krč si na gruntě č. 31 v r. 1647 vymezil „kus zahrady od vsi po hráz a po hruškový peň“. Výměnkář P. Boček na s. g. č. 23 si v r. 1672 vymezil „kus lúky na Zahradiskách počnúce od plaňky až po ďuravú vrbu“. Stanislav Kulhánek na s. g. č. 86 si v r. 1736 vymínil „kusek březinky počna od dulku až vzhuru po Švrčinu pro světlo“. Jan Nezhoda na chalupě č. 65 v r. 1779 vymezil matce „kusek zahrady od uhlu komořaneho až po vindlik“. Jakub Kolář na chalupě č. 67 na Mlzákách si v r. 1799 vymínil „zahradu od stodolky po kalužu“.

Výměnkáři na selských gruntech i chalupách nikdy nezapomínali vymínit si ovocné stromy k vlastnímu užívání. O ovoci v té souvislosti

bylo už řečeno, snad jako doplnění poslouží třeba zápis z r. 1740, kdy fojt Jakub přislíbil otci Michalovi mj. jabloň muchuvku, šeduvku a míšeňskou, hrušku michalonku, všechny slívy „a když sad obrodí po 1 vrteli hrušek zimostavních a jablek valduvky a vindlika“. Jan Malík si na s. g. č. 32 v r. 1611 vyhradil čtyři jabloně do smrti: bieluvku, červenku, valduvku a bialku. Jan Skokan na zahradě č. 51 věnoval matce v r. 1744 mj. „v sadě jednu cebulonku, 2 hrušky na placu, na zahradě 6 slivek“. U chalupy č. 38 si rodiče vymínil v r. 1765 jabloň cebulonku a třešeň, v r. 1802 jen 5 jabloní a v r. 1847 hrušky černicu a režňonku. Michal Mojžíšek na s. g. č. 31 v r. 1747 vyhradil matce mj. četné ovocné stromy: „planou hrušku pod stodolou, za kolnou všecek sad okrem míšeňské jabloně a jakubinky, jednu mušuvku, za humny v kutě hrušku a za okny jakubinku“. Na tomtéž gruntě má matka od syna v r. 1846 „hrušni ponikanku, 3 slívy, 1/2 jabloně míšeňské a třešeň“.

Zápisy o výměncích vypovídají hodně o vztahu mezi rodiči a jejich dědici - od úcty až po odcizení. Když se Šimon Mojžíšek ujímal

Sedliště,
kostel Všeoh svatých
foto Miloslav Kroček

v r. 1618 statku č. 26, bylo zapsáno: „*Výmínek matce až do smrti ... na ten způsob, aby Šimon máti pokojně, náležitě a uctivě podle příkázání Boha všemohoucího do smrti uchoval ...*“ Jura Vaverka na zahradě č. 40 vydělil matce v r. 1629 mimořádně štědrý výměnek se dvěma krávy a nakonec dal zapsat: „*A tak se při mně matka chovati má ne jako komornice, ale jako při svém vlastním synu*“. V r. 1747 ocenil Matěj Stříž, nový gazda na selském statku č. 85, že matka a otčím „*nejen přes 22 hospodařili anobř ty těžké, neúrodné a vojenské časy sirotkovi nynějšímu hospodáři statek dodrželi*“ a vymezuje jim štědrý výměnek. Zatímco bylo pravidlem, že po smrti výměnkáře-otce se výměnek matky omezil na polovinu, na s. g. č. 79 tomu bylo v r. 1809 jinak: Frant. Mojžíšek zaručil matce, že po smrti otce zůstane jí výměnek celý. V r. 1846 zaručila Anna Kročková rodičům na chalupě č. 81 „*pomeškání v zadní světnici, kterou na svůj náklad bez náhrady zvelebit povinna bude*“. V r. 1849 se Frant. Mojžíšek na z. g. č. 41 dohodl s matkou, že ona bude ještě dva roky s ním gazdovat a potom jí syn postaví zvláštní chalupu. Při prodeji s. g. č. 2 v r. 1826 Jiřímu Střížovi si rezolutní matka vymínila, že se on ujme gruntu až po její smrti. Platilo pravidlo, že povinností hospodáře je všechn výměnek rodičům obdělávat a svézt, jejich dobytek se svým nechat pást, oni pak pastýři dávají týdně 1-2 snídaně a ročně jedno podšíť nebo nové boty a během obdělávání jejich polí „*chovají*“ výměnkáři chasu i koně. Tak v r. 1735 na zahr. gruntu č. 33 syn Michal Stachovec své matce také vše obrobí a sveze, „*ona naproti tomu do čehokoliv napomocna povinna bude*“. Vpravdě vzorný, bohatý výměnek měla požívat od r. 1787 matka Ondry Ježe na s. g. č. 27: „*svobodné meškání při hospodáři, komoru na zadku, chlív pro 2 krávy a prase, kúsek zahrádky, v placu sad až po jabloň míšeňskou, za stodolu též takú jabloň, 27 záhonů s lúčkou, záhon hnojný na zelí, na dvou hrázích chraští na otopení vyjma dubového, v stodole 1/4 súseka*“. Tato matka však za dva roky zemřela.

V obavách o klidné soužití s novým držitelem statku se výměnkáři často důkladně jistili. V r. 1628 si Matěj Rodek na s. g. č. 86 zajistil „*pokudby se se synem zhazeti nemohli, aby na tom výminku chalupečku sobě vystaviti mohl*“. V r. 1753 stanoví Jan Mojžíšek na s. g. č. 32 svému švagru-výměnkáři: Má mít meškání u hospodáře „*s tú jadrnú viminku pokudž by se dobře z hospodářem zhodnul a žádné přikornosti nedělal, kdyby ale nepokoj povstal, tak tehda z toho zcházeť má*“. V r. 1841 slibuje Jan Skotnica, nový držitel chalupy č. 14 dosavadní držitelce „*pospolitě pomeškání při gazdu a kdyby se*

zhodit nemohli, tak bude kupitel povinen onej z komory místo pro meškání zvelebit“. V r. 1849 si otec Ondřej Kroček vymíňuje u syna Antona na zahr. gruntě č. 8 „*až do smrti pospolitě pomeškání při gazdu jestli bude moct při nim obstat, kdyby se ale zhodit nemohli, tak mu musí kupitel osobitnu světnicu vyhotovit*“. Někdy přišel výměnkář zkrátka. Tak v r. 1764 je u chalupy č. 54 zápis, že Jan Skokan postavil matce osobitou chalupku, takže ona nemá mít žádný další výměnek. Ještě hůř dopadl v r. 1783 Florian Buček na zahradě č. 30: Nedostane žádný výměnek, protože „*tento namísto meliorací grunt k většímu spustošení uvedl*“.

Výměnkáři nebo gazda neopouštěli své postižené příbuzné. Tak Stanislav Chovanec zaručuje v r. 1840 na chalupě č. 106 kromě výminku matce i místo bratru Janovi, který je hluchoněmý, „*bude však muset gazdovi pomáhat robít*“. Podobně se stalo na chalupě č. 114 v r. 1831, kdy Ondřej Bednárek vyměřil výměnek matce, při níž bude její druhý syn Jakub, který je žebrák a po její smrti bude mít dále u statku „*přichylisko*“. (Žebrák = tělesně postižený).

Panský stryk. Zemřel-li svobodný hospodář - panský stryk - anebo neprovdaná držitelka usedlosti, připadl celý majetek vrchnosti; ta jej pak prodávala dle své libosti. V r. 1746 zemřel Mikuláš Strýček jako „*panský strik*“ a jeho malou chalupu č. 29 prodala vrchnost manželu vdovy za 9 zl. V r. 1762 zemřel Petr Žák na chalupě č. 61 bez zápisu, chalupa připadla pánu, ten ji prodal za 16 zl., ale polovina peněz šla na pohřební výdaje. Někdy před r. 1748 prodal Jura Řehák chalupu č. 53 bez povolení pána a proto bude jeho následovník Ondra Jež těch 20 zl. splácet do panské pokladny a „*spolu se mají porovnat*“. (Řehák umřel až v r. 1762, jak se porovnali, není známo).

Odúmrť. V gruntovních Sedlišt jsou zaznamenány jen čtyři případy uplatnění vrchnostenského práva zv. odúmrť. Tak v r. 1755 zemřel na chalupě č. 84 Staněk Grygar bez dědiců a grunt tím spadl na pána, který jej prodal manželu vdovy. Avšak ani toto manželství nebylo obdařeno dětmi, takže v r. 1779 byla chalupa znovu právem odúmrti vrchností prodána. V r. 1760 zemřel Matuš Biber na chalupě č. 55 bez dědiců a tak grunt „*k rukám milostivé vrchnosti připadl*“ a byl prodán Janu Karasovi, manželu vdovy. Podobným způsobem byl v r. 1775 vrchností prodán selský grunt č. 3 Tomku Nezhodovi, manželu vdovy po Jak. Němcovi. Vrchnost kořistila z dědictví poddaných i tím, že po úmrtí nápadníků-dědiců zemřelého hospodáře (byly to obyčejně jeho děti) šly jejich podíly do panské pokladny. Stejně se stalo s podíly zbledlých nápadníků. Rovněž dědické podíly žen

či děvčat, které se „*hříšně spustily*“ bral pán; takových případů je zaznamenáno 6.

Těžké časy. Takto je možné nazvat zejména dvě období, v nichž na vesnici dopadla tíha válečných časů - války třicetileté a 1. slezské války. O válečném utrpení svědčí kupř. záznam o nesnesitelných vojenských kontribucích v letech 1635-1648, které postihly statek č. 11, takže pro chudobu nebyli jeho držitelé schopni platit daně po mnoho let a v r. 1650 musel být opuštěný prodán. V r. 1637 stihlo neštěstí selský grunt č. 2: „*Pozustaly grunt po nebohym Martinu Holiku od Magnusa Greytnara, ten čas rytmistra nepřátelskeho a potom i od jinych vojaku vyrabovany a spuštěny byl*“. V letech 1636-1648 též citelně zchudl zahr. grunt č. 40. Vzrůst chudoby se pak projevil v 60. letech, kdy po řadu let nemohli odvádět platy držitelé selských gruntů č. 3, 7, 27 (ten pro své „uboství“ statek pozbyl), 32 (ten nakonec zběhl), 79 (ten zchudl tak, že se stal „žebrákem“) a zahr. grunt č. 39. „Pro těžké časy“ ve 40. letech 18. století muselo být na platech sleveno řadě statků, kupř. selskému gruntu č. 2 a 9 a zahr. gruntu č. 8.

Zběhové. Zbíhání z usedlostí, obce, panství ba i za hranice státu bylo projevem odporu a bezmoci poddaných vůči nesnesitelnému panskému útisku, robotě, neúnosným daním, kontribucím a dávkám erárním a vrchnostenským, bylo též následkem poničení majetku ve válečných časech. V knihách naší vesnice je veliké množství zápisů o zbíhání poddaných v 17. i 18. století.

Zvláště tragickým osudem byl postižen selský grunt č. 9. V r. 1615 koupil tuto usedlost Jan Dzibel od Jiřího Trošky za 100 zl. (!), složil vysoký závdanek 37 zl., ale v téže roce utekl. Nuceně byl sem pak dosazen Jiřík Piskoř. Statek však upadal, takže jeho syn Martin ze spustošeného gruntu v r. 1668 utekl se ženou i dětmi. O 30 let později z téhož gruntu zběhl Sobek Drozd. Selský statek č. 85 měl podobný osud. Když Jura Papala koupil grunt v r. 1640, byli tu ještě 4 koně, ale pak hospodářství upadlo, takže tři jeho sourozenci utekli dílem na Moravu, dílem do Uher. Sotva se nový držitel statku Macek Holeš v r. 1650 zakoupil, už v příštím roce „*zapomenúce se nad Panem Bohem a vrchnosti vezma koně utekl z toho gruntu*“. Před r. 1638 ze zahr. gruntu č. 51 zběhli tři nápadníci (mezi nimi jedna žena). V r. 1648 zběhl Šimek Sobotka ze selského gruntu č. 23. V r. 1651 zběhl nejmenovaný sourozenec hospodáře ze zahr. gruntu č. 39. V letech 1655-1662 jde část ročních gruntovních peněz u s. g. č. 23 do panského důchodu po zběhlých sirotách Václavu a Janovi, synech Adama Bibera. V r. 1662 zběhl Jan Hlava ze statku č. 79. V r. 1664 „*zběhnuce z gruntu (č. 3) Jan Dandych za který nic*

nedal nibrž ještě na větším dile spustošil, takovy jest Janovi Onderkovemu prodan“. V r. 1664 koupil selský grunt č. 80 Adam Bagar, ale již v r. 1671 je zápis, že „*na tom gruntě zlym hospodařem byl a povinnosti panských zbyvati nemohl a z něho pryč utekl*“. Ani další držitel Václav Onderka nevydržel a v r. 1677 rovněž ze statku zběhl a stejně se zachoval v r. 1708 Ondra Šlapeta. V r. 1673 ze selského gruntu č. 32 zběhl Pavel Holík. V r. 1690 zběhli ze zahrady č. 51 dva nápadníci. Okolo r. 1690 zběhl nápadník Jan Michálek ze statku č. 2. Selský statek č. 30 již od 40. let 17. století upadal, takže ani Mikovi Bezručovi, synu Jiříka Bezruče z bohatého volenství č. 91 se nepodařilo odolat, „*pustky zvelebit*“ a tak po čtyřech letech v r. 1697 ze statku zběhl. V r. 1697 zběhl ze zahrady č. 33 Jakub Cybiena. Z téže zahrady zběhl v r. 1716 Jan Šigut poté, co ji spustošil. V r. 1736 erbové Kubý Šlapety zběhli ze selského gruntu č. 7, proto byl rozdělen vrchností na dva zahradnické grundy - č. 7 a 8. V r. 1756 utekli do světa dva osadníci z chalupy č. 54. V r. 1783 ušel do Uher Josef Škola z chalupy č. 44.

Nucené dosazení. Vrchnost vždy usilovala, aby usedlost po zběhlém poddaném nebo po spustošení byla co nejdříve znovu osazena a nebylo-li zájemců, provedla dosazení nuceně dle své vůle. Dělo se tak výlučně na gruntech selských příp. zahradnických, kterých se pro tíživé povinnosti k nim vázané nechtěli poddaní ujímati dobrovolně. Tak když v r. 1648 Šimek Sobotka selský grunt č. 23 spustošil a stavení „*zhnojil*“, vrchnost sem mocí dosadila Kašpara Vaverku a cena statku ze 100 zl. klesla na 60 zl. Nový osadník však vydržel jen půl roku a prodal grunt Adamu Bibrovi, o němž je v gruntovníci zápis z r. 1652: „*A poněvadž Adam Biber hospodař nedbanlivý jest, tehda jemu do sv. Jana frystu se dalo, že sobě ma koně objednat, zarovno z druhými*

*Sedliště č. 40 – volenství, r. 1988
foto Miloslav Kroček*

poddanými na panské jezdití neb hospodaře dobře osaditi. Pokudž toho neučiní, gruntu prazden byti ma“. Na selský grunt č. 85 v r. 1650 po zběhlém Macku Holešovi dosedl z přinucení Jan Mužný, „protože vše je spustošeno“. Na selském gruntě č. 79 se od r. 1660 nedařilo, až hospodář zchudl tak, že se stal „žebřákem“: „Leta 1662, poněvadž tento grunt za příčiny a nedbanlivosti Jury Hlavy dokonce k zničení a skažení přišel, který vrchnost v nově vystaviti datí račila, na takový Mika Mertina dosednutí musel“. Na selský grunt č. 9 po zběhlém Martinu Piskořovi musel v r. 1669 sednout Macek Kolář. Ondra Mojžíšek, hospodář na zahradnickém gruntě č. 41 byl v r. 1754 přinucen převzít selský grunt č. 3 po Jakubu Nezhodovi, který „svůj mající grunt selský v ruce mil. vrchnosti jest odevzdal představujíc, že takový dalej držeti schopen není, pročez jest na poručení vrchnosti Mojžíškovi takový za sumu 47 zl. přijati jest přinucen“. Mojžíšek již téhož roku prodal grunt Janu Ličbovi za 47 zl., ale vrchnost se jistila, aby „takový grunt ke spustošení nepřišel“ tím, že Mojžíšek musel složit rukojemství. Nebylo to nic platno, protože už v r. 1760 byl na spustošený grunt opět nucen dosazen Jura Němec.

Rebelanti. Poddanské nepokoje v Rakouském Slezsku se na začátku 60. let 18. století rozšířily i na frýdecké panství hrabat Pražmů. Vyšetřující komisi, která měla řešit četné stížnosti poddaných, se v r. 1767 přihlásilo osm obcí, mezi nimiž se nacházely Bruzovice i Sedliště. Selský odpor opírající se o znění nového urbáře z r. 1770 vyvrcholil začátkem r. 1771 na frýdeckém zámku neúspěšným jednáním selské delegace složené ze čtyř zástupců (mezi nimi byl sedlák Ondřej Stříž se Sedliště na gruntě č. 2) a nakonec i vojenským zákrokem,

který skončil zatčením a uvězněním šesti sedláků. Mezi těmi se nacházeli i dva Sedlišťané - Josef Karas ze selského gruntu č. 11 a Jan Škapa z gruntu č. 26. Ti také byli nejhůře potrestáni, a to půlrokem pevnostních prací, ostatní čtyři dostali milost. Sedlišťský rychtář Jakub Fojtík (fojtoval v letech 1763 až 1786) odmítl zaříditi odvoz odsouzcenců z Těšína do Olomouce a teprve pohrůžka vojenskou exekucí zlomila jeho odpor.¹² Resistence poddaných vůči těžkému útisku vzrůstala opět od konce r. 1781. Tříčlenná deputace vypravená na jaře r. 1782 s požadavky za celé panství k císaři do Vídně byla uvězněna v Těšíně. Supliku k císaři za jejich osvobození podepsali všichni fojti a burmistři, mezi nimi opět sedlišťský rychtář Jakub Fojtík. Ten byl také jedním ze tří přísně potrestaných fojtů a kromě něho ze Sedliště ještě Jan Karas, sedlák z gruntu č. 11, který byl 14 dnů vězněn v železech.¹³

Závěr. Zdrojem tohoto příspěvku je úmyslně - a téměř výlučně - jen časový rozsah pozemkových knih obce Sedliště (r. 1609-1850) s malým exkurzem do obsahu urbářů (z let 1580 až 1664, resp. 1770)¹⁴ a s plným vědomím, že je to jen neúplný obraz života Sedlišťanů v minulosti. Téma je nesmírně rozsáhlé a nepostižitelné v jednom článku - stranou musela zůstat rozlehlá oblast poddanských povinností (robo-ta, platy, kontribuce, berně, tacma), dalšího sociálního útisku, pak dopad hladových let a epidemií v 19. století. Již v první polovině toho století se však v dědinách frýdeckého panství rozvinul čilý český vlastenecký ruch, zakládány jsou čtenářské spolky, besedy a knihovny - a v této ušlechtilé činnosti se do čela postavili naši Sedlišťané. To vše již nebylo možné do tohoto příspěvku pojmout.

Poznámky

- 1 Valošek, I.: Bruzovice. Vyd. Osvětová beseda MNV v Bruzovicích, 1970. Týž: Bruzovice. Vyd. Osvětová beseda v Kaňovicích, 1989.
- 2 Tentýž: c. d. z r. 1970, s. 16.
- 3 Fajkoš, Dr. Jan: Svědectví lužicko-srbské kolonizace aneb o jedné velmi staré obci na Těšínsku, o Sedlišťích. Těšínsko, 1968, č. 4, s. 7 ad.
- 4 Valošek, I.: c. d. z r. 1970, s. 35.
- 5 Tengler, E.: 300 let nynějšího kostela v Sedlišťích. Ostrava, 1938.
- 6 Valošek, I.: c. d. z r. 1970, s. 70.
- 7 Tentýž, tamtéž, s. 72.
- 8 Míry: kopa snopů = 60 ks
mandel = 15-18 snopů ≈ 50 hrstí
maldr sypaný = 800 - 900 l
fůra sena ≈ 8 centů z 1 jitra louky = 25 arů
brázda ≈ 40 cm široká
záhon ≈ 12 brázd ≈ 4,80 m šir.
- 9 Valošek, I.: c. d. z r. 1970, s. 76.
- 10 Tentýž, tamtéž, s. 72.
- 11 Tentýž, tamtéž, s. 74 a poznámka VIII/18.
- 12 Pitronová, B.: Poddanské nepokoje na frýdeckém panství v letech 1771-1783. Radostná země, 1961, č. 4, s. 97 ad.
- 13 Vaňáček, M.: Poddanské nepokoje na Frýdecku roku 1782. Těšínsko, 1962, č. 1-2, s. 1 ad.
- 14 Pozemkové knihy obce Sedliště. ZA Opava, sign. G 659, 660, 661. Urbář panství frýdecko-místeckého z r. 1580. Vydali B. Sobotík a A. Grobelný ve Slezském studijním ústavu, Opava 1953. Ostatní urbáře jsou uloženy v ZA Opava, fond Velkostatek Frýdek.

Dětské matinée 1934

Příspěvek Kruhu přátel vážné hudby hudební výchově na Ostravsku Jan Mazurek

První koncerty pro školní mládež (zvané též hudební besedy, někdy i hudební zábavy) byly na českém venkově pořádány už v 80. letech 19. století.¹ Zcela vážně se však těmito problémy začal zabývat až pražský, v roce 1902 ustavený Výbor pro uměleckou výchovu mládeže, který od roku 1903 připravoval koncerty pro děti a mládež. V jejich programech se o málo později (od roku 1907) uplatnila i Česká filharmonie, která mladým posluchačům hrála skladby B. Smetany, A. Dvořáka, Z. Fibicha, V. Nováka, V. Blodka a dalších skladatelů, zpíval Emil Burian, hráli houslista Jindřich Bastaň, klavírista Jan Heřman ad.² Pořádání obdobně orientovaných koncertů se postupně ujímaly také další pražské hudebně pedagogické instituce, např. od roku 1914 Spolek pro reformu školního zpěvu a zušlechtnění hudebního vkusu, zvaný též Hudební Budeč.³ Přidávala se ovšem i další česká a moravská města a koncerty pro školní mládež se postupně stávaly důležitou součástí specifické podoby české hudební výchovy počátku 20. století.

Jen velmi pomalu a obtížně naopak tyto moderní, rozvoj receptivní hudebnosti podporující snahy nacházely živnou půdu v ostravském regionu. V samotné Ostravě vznikaly první české i německé hudební školy (jako střediska dobového hudebně pedagogického i koncertního ruchu) na začátku 90. let 19. století a jejich počet byl později - především v letech 1907 a 1908 - rozšířen o další obdobné školní instituce. V roce 1905 byl z Opavy do Slezské Ostravy přeložen i český učitelský ústav, jehož učitelé (zvl. Rudolf Wunsch a Edvard Rund) i studenti se velmi brzy prosazovali v rámci tehdejšího ostravského hudebního dění. Sborovým, komorním i orchestrálním produkcím zmiňovaných institucí a dalších (zvl. středních) škol - přestože jejich posluchači byla pochopitelně nejčastěji školní mládež - však chyběly velmi důležité znaky, provázající existenci školní mládeži určených koncertů, především podle didaktických zřetelů vybraný, posluchačským možnostem dětí a mládeže plně odpovídající hudební program.⁴ A tak se v Ostravě s koncertem plně odpovídajícím těmto zásadám setkáváme až v polovině 30. let 20. století.

Jeho pořadatelem se stal Kruh přátel vážné hudby v Moravské Ostravě, založený v roce 1927. Cílem spolku, vzniklého z podnětu sbormistra, skladatele a hudebního pedagoga Josefa Schreibra (1900-1981) a F. M. Hradila (1898 až 1980), bylo upozorňovat hudební veřejnost přednáškami a debatami na aktuality domácího

i zahraničního hudebního dění, zajišťovat koncertní produkce se závažnými uměleckými programy v podání především významných českých, ale i zahraničních umělců a podílet se hudebně výchovnou činností na vytváření osobité hudební kultury na Ostravsku.⁵ Tyto cíle byly uskutečňovány s plnou odpovědností po dobu dvanácti let (1927-1939), spolek se stal organizátorem ostravského hudebního života zejména v oblasti komorní hudby. Na koncertech Kruhu vystoupili v uvedeném období vedle nejlepších ostravských reprodukčních umělců např. také klavíristé Ludvík Kundera a František Schäffer, německý violista a významný skladatel

Paul Hindemith (1885-1963) hrál 5. prosince 1932 (zcela spontánně, mimo připravený program) Regerovu Suitu pro sólovou violu apod.

V listopadu 1934 přinesl ostravský divadelní list Moravsko-slezské divadlo⁶ program koncertů Kruhu přátel vážné hudby pro sezónu 1934/35. Význačné místo v tomto programu připadlo na 8. a 9. prosince 1934 připravovanému Dětskému matinée, „*jimž měla být poskytnuta i dětem příležitost naučiti se poslouchat hudbu velkých skladatelů a to nejprve předvedením hudby, která byla pro děti tvořena*“.⁷ S přesným programem matinée, připravovaného pro jeviště Národního divadla moravsko-slezského, byli ostravští zájemci seznámeni těsně před jeho konáním.⁸ Záměr, s nímž bylo matinée připravováno, podpořil i ostravský denní tisk (dětem se na něm totiž mělo dostat „hudby skutečně krásné“),⁹ školní mládeži návštěvu matinée doporučil i Okresní školní výbor v Moravské Ostravě.¹⁰

Pořadatelé koncertu připravili ostravským dětem program složený ze skladeb, které je možno jako díla dětem a mládeži určená jednoznačně akceptovat i dnes. Haydnovu (?) známou dětskou skladbu, Janáčkovu geniální ztvárnění prostonárodních lidových textů (českých, slovenských a jednoho podkarpatoruského) k obrázkům Josefa Lady, Ondřeje Sekory a Josefa Hály,¹¹ sborové úpravy slezských a moravských lidových písní, dětské sborové kompozice našich významných skladatelů a umělé písně doplnila (v prvním

Sbírky Muzea Těšínska, knihovna Silesia

10. *Veselé. mf. Bruzovice.*

1. O - ko - lo Frydku ce - sti - čka,
2. Když sem šel po ni je - den - krat,
3. Mu - zi - ka hra - la, bří - n - ka - la,

1. o - ko - lo Fry - dku ce - sti - čka,
2. když sem šel po ni je - den - krat,
3. mu - zi - ka hra - la, bří - n - ka - la,

a u ni se ze - le - na, a u ni se
vi - děl sem tam mu - zi - ku, sly - šel sem tam
a - le na - ša Ma - řen - ka, a - le na - ša

1. a u ni se, a u ni se
2. vi - děl sem tam, sly - šel sem tam
3. a - le na - ša, a - le na - ša

Ze zpěvníku „Slezské nápěvy“
sbírky Muzea Těšínska

československém provedení) zpěvohra Paula Hindemitha *Stavíme město*, komponovaná v roce 1930. K interpretaci vzpomínaných skladeb se spojili nejlepší tehdejší ostravští profesionálové (např. zpěváci Květa Fialová, Karel Kügler, Ladislav Havlík ad., dirigent Jaroslav Vogel, klavírista a dirigent Rudolf Langer a instrumentalisté ostravského operního orchestru) s bohužel blíže neznámými hráči dětského orchestru (v případě Haydnovy skladby), Lýskovými, v roce 1929 založenými Jistebnickými zpěvačkami a s dětským sborem Petřvaldské děti, založeným ve stejném roce (tj. 1929) Františkem Cimmerem.

Zatímco o kvalitách profesionálů nebylo možno pochybovat a také Lýskovi Jistebnickí zpěvačky byli ke konci roku 1934 - díky koncertům a rozhlasovým vystoupením - již velmi známým a renomovaným dětským sborem, mohlo by se zdát pozvání druhého dětského sboru k účinkování ve velmi reprezentativním programu poněkud riskantní. Bylo tomu ovšem skutečně tak? Kdo tedy byly Petřvaldské děti, pozvané na ostravské Dětské matinee?

Jejich zakladatelem byl už vzpomínaný hudební pedagog František Cimmer (1905-1993), který po maturitě na učitelském ústavu ve Slezské Ostravě (1923) vyučoval na školách ostravského regionu. V letech 1923-1927 absolvoval další hudební vzdělání u Rudolfa Wünsche. Později (do roku 1931) byl žákem brněnského Ludvíka Kundery. Již ve 20. a 30. letech se kromě hudebně pedagogické činnosti věnoval i pianistické praxi a sbormistrovství. Během nacistické okupace byl perzekuován a vězněn. Po druhé světové válce se věnoval osvětové, hudebně publicistické a pedagogické činnosti (byl např. v letech 1953-1960 zástupcem ředitele ostravské Vyšší hudebně pedagogické školy - dnešní Janáčkovy konzervatoře).¹³

V roce 1929 Cimmer vytvořil ze žáků měšťanské školy v Petřvaldě u Ostravy dětský sbor Petřvaldské děti.¹⁴ Sbor, zpívající zpočátku pouze nenáročný repertoár (tzn. většinou jednohlasé lidové písně), se postupně rozrostl až na padesát malých zpěvaček a zpěváků (ve věku jedenácti až čtrnácti let) a v jeho repertoáru byly nejen Wunschovy, Lýskovy, Aimovy ad. sborové úpravy lidových písní, ale také umělé sbory Aloise Háby, Jaroslava Kříčky, Karla Reinera ad. Velmi záslužně se Cimmer - jako první na Ostravsku - zaměřil se svým sborem na provádění dětských zpěvohr.

V roce 1934 to byly nejdříve Kříčkovi Ogaři, provedeni ve více místech našeho regionu (se značným ohlasem a s podporou Slezské matice osvěty lidové), v prosinci téhož roku pak - při vzpomínaném matinee - poprvé v tehdejší československu Hindemithova zpěvohra *Stavíme město*, jejíž nastudování možná podnítily skladatelovy ostravské návštěvy.¹⁵ Umělecké kvality sboru ocenil i ostravský rozhlas, v jehož hudebních programech Petřvaldské děti vystupovaly (např. 5. května 1937 ve Chvilce dětských písní apod.). Petřvaldské děti tedy v roce 1934 rozhodně nebyly neznámým dětským sborem a pozvání na ostravské Dětské matinee bylo výsledkem jejich záslužné umělecké činnosti a důkazem vážnosti, kterou si dětský sborový zpěv od konce 20. let - díky průkopnické práci Františka Lýska a jeho následovníků - vydobyl.

Z kritických ohlasů, které dětem věnované matinee v ostravském denním tisku vyvolalo, zaslouží největší pozornosti recenze Milana Balcara.¹⁶ Autor nejprve připomněl, že koncert je sice nutno posuzovat „z hlediska dětí“, přitom však „nelze odložit měřítko umělecké“. Z tohoto pohledu rád konstatoval veliký úspěch Jistebnických zpěvaček, kteří - vedeni skutečnou sbormistrovskou osobností - zapůsobili „uměleckou hodnotou“ svého vystoupení. Interpretaci Janáčkových Říkadél viděl Balcar především jako „problém technický“ - provedení totiž bylo doprovázeno filmovým promítáním skladatele inspirujících obrázků (což je mimochodem způsob dodnes žádoucí a moderní), které však mělo podle všeho některé technické nedostatky. Hindemithovo dílo upoutalo dětský zájem především svým sympatickým a dětem blízkým dějem, jeho hudební podoba však byla podle autora recenze poněkud méně zajímavá. Hudební recenzent Českého slova¹⁷ konstatoval veliký úspěch koncertu. Divadlo však nebylo zcela zaplněno, což kritik přičítal nedostatečné reklamě. I tato recenze (obdobně jako recenze Balcarova) připomenula vynikající výkon Lýskových Jistebnických zpěvaček. Petřvaldské děti „provedly velmi dobře“ Hindemithovu hudební hru. Hutný zvuk doprovázejícího orchestru¹⁸ však neodpovídal „krásné jednoduchosti zpěvu“. Bylo by proto lépe, kdyby zpěvohru doprovázel žákovský orchestr, který velmi zdařile provedl úvodní číslo programu, tj. Haydnovu Dětskou symfonii. Recenzent se také s uznáním zmínil o velmi hezkém pěveckém výkonu třináctileté Aničky Vodecké, zpěvačky Cimmrova sboru, v Kříčkových dětských písních i o provedení Janáčkových Říkadél.

Ojedinelým, přesto ale významným programovým počinem Kruhu přátel vážné hudby v Moravské Ostravě bylo Dětské matinee, uspořádané

na počátku prosince 1934.¹⁹ Dramaturgicky vhodně koncipovaným, inspirativním a dětem přístupným programem, zahrnujícím jak zcela prosté, posluchačsky nenáročné sborové úpravy lidových písní, tak i skladby kompozičně složitější, získávající si však mladé posluchače komplexností svého působení, se Dětské matinee stalo doslova vzorovým koncertem věnovaným dětskému publiku. Děti se v povznášejícím prostředí Národního divadla moravskoslezského setkaly jak s předními ostravskými interprety z řad dospělých, tak především se svými vrstevníky, věnujícími se dětskému zpěvu s opravdovým zápallem a potěšením. Zařazení moderní soudobé hudby (Janáčkových Říkadla a do jisté míry také Hindemithovy dětské zpěvohry), do programu koncertu vycházelo jednoznačně z orientace významných

osobností tehdejšího ostravského hudebního života (tj. J. Vogla, J. Schreibra ad.), věnujících značnou pozornost hudbě skladatelů dnes obecně oceňovaných, tehdy však ještě zdaleka neprobojovaných. Tento odvážný počín - ostravská veřejnost nepřístupovala k této hudbě vždy bez předsudků - umožnil dětem seznámení s principy hudby 20. století a mohl se tak stát důležitým podnětem formování mladého a perspektivního ostravského hudebního publika. Kruhem přátel vážné hudby uspořádané Dětské matinee se stalo významným zastavením na cestě k modernímu pojetí hudební výchovy a výrazným způsobem předznamenalo obdobné snahy, spojované dnes s pravidelnými koncerty pro mladé posluchače, jak je v současné době uskutečňuje většina orchestrů u nás doma i v zahraničí.

Poznámky

- 1 Grasse, Z.: K historii koncertů pro mládež v českých zemích. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Hudební věda a výchova 4, Praha 1987, s. 115.
- 2 Tamtéž, s. 115.
- 3 Tamtéž, s. 116.
- 4 Školní koncerty pořádala od svého vzniku (1891) Kadlečkova Akademická hudební škola (Drašáková, J. - Mazurek, J.: Rudolf Kadleček. První pokus o teoretickou reflexi moderní hudební výchovy na Ostravsku? In: Regionální revue 1, 1994, č. 4, s. 25-26). Důležitou součástí činnosti v letech 1893-1931 existujícího Hudebně vzdělávacího ústavu Němce Arthura Könnemanna byly veřejné koncerty a interní školní akademie (Mazurek, J.: Ostravský skladatel Arthur Könnemann. In: Opus musicum 23, 1991, č. 4, s. 135-138). Ředitel Hudební a varhanické školy Matice školské v Ostravě-Mariánských Horách F. M. Hradil zase pořádal interní a veřejné školní besídky s úvodními promluvami učitelů. O tom příspěvek J. Mazurka K dějinám Hudební a varhanické školy Matice školské v Ostravě-Mariánských Horách (1907-1935). In: Hudební nástroje 32, 1995, č. 4, s. 246.
- 5 Tyto koncerty a besídky, stejně jako hudební akademii učitelského ústavu ve Slezské Ostravě (Mazurek, J.: Hudební výchova na učitelském ústavu ve Slezské Ostravě. In: Těšínsko 36, 1993, č. 3, s. 14 ad.) a dalších ostravských středních škol (Mazurek, J.: Hudební výchova na ostravských všeobecně vzdělávacích středních školách v období 1900-1938. In: Sborník prací Pedagogické fakulty Ostravské univerzity, Ars 1, Ostrava 1993, s. 57-61), však měly za cíl daleko spíše seznámení rodičů a ostravské hudební veřejnosti s výsledky umělecké a hudebně pedagogické práce školy než ryze hudebně výchovné posláním. Obdobným způsobem byla nejspíše orientována i koncertní činnost středoškolským učitelem Aloisem Capellem založeného a 1909-1913 vedeného Studentského orchestru, jehož hráči byli většinou studenty německých středních škol v Ostravě (Mazurek, J.: Orchester der deutschen Mittelschüler aus Ostrau. In: sborník Význam německé střední odborné školy při multikulturním rozvoji Moravy, Olomouc 1999, s. 231-233).
- 6 Současně je však třeba připomenout, že v Ostravě už před 1. světovou válkou věnoval značnou pozornost hudebně výchovné problematice zdejší hudební kritik, publicista, sborníř a pedagog Karel Budík, který v letech 1913-1914 redigoval časopis Hudební obzor. Na jeho stránkách se věnoval otázkám modernizace hudebně výchovné práce, recenzoval hudební akademie a koncerty studentů ostravských (českých i německých) středních škol atd. Více o těchto problémech Mazurek, J.: Podíl Karla Budíka (1866-1915) na rozvoji ostravského hudebního života na počátku 20. století. In: Těšínsko 42, 1999, č. 4, s. 24-28.
- 7 Uvádí Stolařík, I.: Umělecká hudba v Ostravě 1918-1938, Šenov u Ostravy 1997, s. 30.
- 8 Roč. 16, č. 12, s. 13-15.
- 9 Tamtéž, s. 14.
- 10 Viz Moravsko-slezské divadlo 16, 1934, č. 15. Program byl následující:
Josef Haydn: Dětská symfonie (dětský orchestr, dirigent Rudolf Langer)
Josef Bohuslav Foerster: Píseň k sv. Václavu
K. Sudek: Na zelené lúce
Bedřich Smetana: Přiletěly vlaštovičky
Jaroslav Křička: Už jsem opuštěna (Jistebniční zpěváci, sborníř František Lýsek)
Paul Hindemith: Stavíme město, dětská hra se zpěvem a hudbou (Petřvaldské děti, sborníř František Cimmer, dirigent Rudolf Langer, režie František Paul, scéna Jan Sládek)
Vojtěch Bořivoj Aim: Potůček
František Lýsek: Okolo Frydku
Milan Balcar: Pastýř
Rudolf Wunsch: Teče voda, teče
Karel Konvalinka: Moravský tanec (Jistebniční zpěváci, sborníř František Lýsek)
Jaroslav Křička: z Mišových a Jiříkových písniček (Anička Vodecká, klavírní doprovod František Cimmer)
Leoš Janáček: Říkadla (solisté opery a hráči operního orchestru Národního divadla moravskoslezského, dirigent Jaroslav Vogel)
Ve stejném čísle přineslo Moravsko-slezské divadlo (na s. 9-12) texty zpívajících písní a sborů, na s. 13-14 i (regionálně aktualizovaný) text Hindemithovy hry pro dětské hlasy a nástroje (tak dílo charakterizuje Jiří Vysloužil ve své práci Hudobníci 20. století, Bratislava 1964, s. 401)
- 11 gg: Dětské hudební odpoledne v Národním divadle moravskoslezském. In: Moravskoslezský deník, 7. prosince 1934, s. 3.
- 12 Tamtéž.
- 13 Vycházely v dětské příloze brněnských Lidových novin a skladatel je zhudebnil v letech 1925-1927. Ostravské provedení bylo v programu uvedeno jako „Říkadla podle Lady“. Protože však na koncertě bylo provedeno všech devatenáct Říkadla, je jasné, že programové oznámení nebylo přesné. O Janáčkových Říkadlech více (i když poněkud rozdílně) Jaroslav Vogel (Leoš Janáček, Praha 1963, s. 328-331) a (Bohumír Štědroň (Leoš Janáček, Praha 1976, s. 153-154). Říkadla byla tehdy

- v Ostravě provedena (prakticky ve stejném obsazení) již 20. listopadu 1934 v rámci spolkového komorního koncertu z Janáčkova díla (uvádí Stolařík, I.: cit. dílo, s. 36).
- 12 O okolnostech vzniku a prvních uměleckých úspěchů známého jistebnického dětského sboru více ve vzpomínkové knize jeho zakladatele Františka Lýska *Život s dětským zpěvem*, Ostrava 1990, s. 21, ad.
 - 13 Odkazujeme na příslušné heslo v Československém hudebním slovníku osob a institucí, svazek první, Praha 1963, s. 167.
 - 14 Petrásek, J.: Petřvaldské děti, In: Ostravský kulturní měsíčník 4, 1980, č. 5, s. 51-52.
 - 15 O nich Vogel, J.: Třikrát ve službách ostravské opery. In: Ostrava 4, sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, Ostrava 1967, s. 304 ad. Hindemith byl v Ostravě celkem třikrát, účinkoval jako sólista 6. listopadu 1931, 6. prosince 1932 a posléze 3. února 1936. Protože však 11. června 1934 byla v Praze ustavena Společnost pro hudební výchovu - Gregor, V.: Československá Společnost pro hudební výchovu (1934-1938) a mezinárodní dosah její činnosti, Spisy Pedagogické fakulty v Ostravě č. 29, Praha 1974, s. 14 - a demokraticky smýšlející Hindemithův přítel Leo Kestenberg (1882-1962) jedním z jejích nejagilnějších pracovníků, mohlo být ostravské provedení dětské opery P. Hindemitha i výsledkem aktivit nově založené Společnosti.
 - 16 M. B.: Dětské matinée. In: Moravskoslezský deník 12. prosince 1934, s. 4.
 - 17 -Ba- Josef Bartl: Dětské matinée. In: České slovo 11. prosince 1934, s. 6.
 - 18 Vedeného Rudolfem Langrem, jinak pianistou, doprovázejícím v té době ostravské interprety, účinkující na koncertech Kruhu přátel vážné hudby. Podle J. Vogla (cit. dílo, s. 311) zahynul Langer za 2. světové války.
 - 19 Z původně předpokládaných dvou koncertů se s největší pravděpodobností uskutečnil jen jeden (8. prosince). Alespoň poznámka v Poledním ostravském deníku (8. prosince 1934, s. 4) o účinkování „řed. Cimmra“ (F. Cimmer byl tehdy ředitelem Hudební školy v Petřvaldě a Radvanicích) na dopolední akademii v Orlové (9. prosince) by tomu nasvědčovala.

Kořen a výhonky

K šedesátinám básníka a prozaika Jindřicha Zogaty (*6. 8. 1941 Jaworzynka)

Ivo Pospíšil

Vypůjčil jsem si název tohoto pojednání z titulu známého románu slovenského prozaika Svetozára Hurbana Vajanského (1847-1916) *Koreň a výhonky* (1895-1896), který je volným pokračováním jeho dalších dvou klíčových prozaických děl, románů *Podrost* (1881) a *Suchá ratolesť* (1884). Vegetativní symbolika a vůbec tíhnutí k světu přírody, k biologii, jejím laskavým i nepříjemným stránkám je pro jubilanta, rodáka ze slezského kraje, nyní pomezí České republiky, Slovenska a Polska, příznačné.

Zogata vstupuje do české literatury vlastně nadvakrát. V rozhovoru, který jsem s ním vedl na stránkách TVARu roku 1995 (*Poezie je dech*. Rozhovor s Jindřichem Zogatou. TVAR, 1995, č. 20, s. 9) mimo jiné uvedl: „Během 60. let jsem sestavil čtyři rukopisy básnických sbírek. Nakladatelství konce desetiletí směřujícího k naději po propastnostech 50. let sbírky přijala. Přišel rok 1968. Podepsal jsem 2000 slov. Sbírkou nevyšly. Nakladatelství Čs. spisovatel mi vrátilo. Ohně na horách ve fázi druhých korektur. Nakladatelství Mladá fronta vyškrtlo z edičního plánu sbírku *Na kameni kámen*. Nakladatelství Profil v Ostravě ztratilo zájem o sbírku *Morana*. Nakladatelství Prut, kde měly vyjít *Dřevěné pyramidy*, bylo zrušeno.“ Po dalších marných pokusech je v brněnském Bloku – to však už uplynulo drahně let – pojat do knížky tří autorů *Stříbrné rybky* (1985). Tím, jak se říká, se prolomilo kolem něho mlčení. V roce 1989 přijal Čs. spisovatel sbírku *Polibek gen*, ale po roce ji zase vrátil. Nicméně devadesátá léta jsou pro

Zogatu obdobím, kdy se mu podařilo (s pomocí přátel, různých institucí apod.) vydat jakoby nikdy nekončící sérii básnických a prozaických prací, mj. *Obrázky na skle* (1990), *Šípkový růženec* (1991), *Dým ohně* (1991), *Samoty vzdálené až na počátek* (1993), *Psí víno* (1994), *Díry* (1994) či *Mýtiny* (1995).

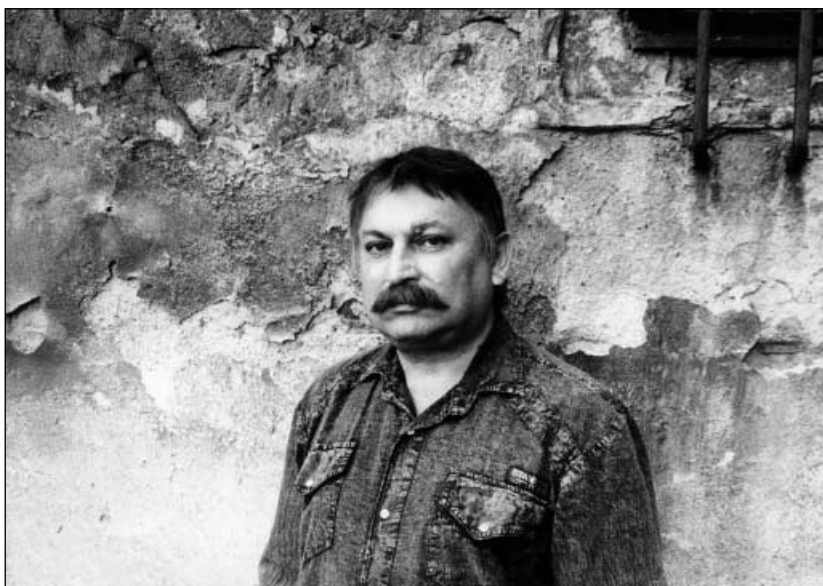
V uvedeném rozhovoru autor o svém vztahu k poezii a próze říká: „Poezie je dech. Dech je život [...] Prózu jsem začal psát počátkem 80. let. Poskytla možnost rozvolnit despotické poměry doby, v níž se nedá dýchat. Básnická metafora sama o sobě, zkratka, proti vnějšímu teroru nestačila, nepřímo jej umocňovala. Próza je přílišná fabulace, příběh, který nikdo nežije. Metafora je nejkonzentrovanejší příběh. Román v jedné řádce. Lyrické epicentrum prózy. Čemu dát přednost? Spisovatelé jsou vystaveni možnostem volby. A nejde jen o autory! Vždy jde o věci člověku - i autorovi – nejbližší, skutečné, konkrétní. Prvotní, aktivní práce spisovatele má být co nejvíc vzdálená jeho psaní.“ (tamtéž, s. 9). Ačkoli se tu Zogata nevyjádřil zcela jednoznačně, mohlo by z tohoto výroku vyplývat, že je spíše pro poezii (je to dech). Nicméně Zogatyovy prozaické práce se právě v 80. a 90. letech 20. století pěkně množí (*Dvory*, *Veřejná zeleň*, *Obrázky na skle*, *Díry*). Básník Zogata byl vinou „škaredé doby“ a zlých lidí odsunut z 60. do 80. a 90. let a hotové rukopisy a nové představy uvedly v život další texty, prozaické i básnické.

Jindřich Zogata pochází z rolnické rodiny na pomezí tří států, v jazykově i kulturně smíšeném

prostředí. Celá rodina je umělecky založena – otec Pavel jako gajdoš a vypravěč, strýc Ondřej jako řezbář a další; umění ho neopouští ani na jeho další životní cestě – jeho manželka Mirka Zogatová-Fikrová (roč. 1948) je výtvarnice. Po válce rodina přesídlila do tehdejšího Československa (Jablunkov, Jeseník aj.). Jedenáctiletku vystudoval v Jablunkově, Vysokou školu zemědělskou v Brně v letech 1957-1962 – pak prošel různými zaměstnáními od asistenta v Československé akademii zemědělské, rolničení až k postu kulturního referenta ve Frýdku-Místku a Karviné. První nápor jeho literárních děl padl na konec 60. a počátek 70. let, pro podpis 2000 slov byl však propuštěn ze zaměstnání a pracoval v dělnických profesích, do Brna se vrací roku 1974 jako pracovník Střediska veřejné zeleně – návraty na chalupu v Hrčavě v Beskydech mu poskytují stálou inspiraci.

Poznal jsem Jindřicha Zogatu někdy na sklonku 70. let, kdy jsme se sešli v slavné brněnské Akademické kavárně – ve věku 90. let zaniklé. Dostal jsem od něho – jako jiní spolustolovníci – skvělou péefku: bylo tam něco o ptácích, zrní a neodvratně se blížícím jaře – to si však dalo ještě načas a pak se ukázalo, že jeho slunko je poněkud zubaté. Z toho hutného čtyřverší sršela poezie, ne, byla to poezie sama, básník ani nemusel nic říkat. Bylo to jako zjevení: nemám rád hyperboly, ale bylo to jako když v Legendě o Velikém inkvizitorovi v Bratřech Karamazovových všichni lidé při autodafé poznávají Ježíše Krista, aniž ho kdy předtím viděli – je to prostě jasné. Každý tvůrce má silné i slabé chvíle, ale básník se – jak to píše Jan Zábrana v souvislosti s Nezvalem – u Zogaty vždy prostříhne čímkoli, jakýmkoli textem, jakoukoli dobou.

Za ukončení – řekl bych – prvního cyklu Zogatova života a díla pokládám volnou slezskou trilogii Dědictví zmizelých píšťal (1996), Oves na střechách (1996) a Dřevěné pyramidy (1998). Zdálo by se, že Zogatova cesta ke kořenům je dána generačně a že je tradiční. Alespoň tematický půdorys by tomu napovídal. Vrací se do Slezska let první světové války: tvrdá práce, emigrace do Ameriky, ostré drápky, jimiž do přírodní lokality zasahuje „velký svět“. Základním rysem této prózy – stejně jako Zogatovy poezie – je úporná snaha o samostatnost, nezávislost, o zvláštní, svébytnou pozici. Zogatovo „stání stranou“, outsiderství míněné jako zcela principiální nepodléhání módě a jejímu tlaku je také v této próze tím základním. Docházíme k paradoxu: prozaik chce zůstat svým, chce být originální, ale současně směřuje ke kořenům, vyvolává ze dna bytí „zmizelé píšťaly“, formuje literární tvar vycházející ze známých archetypů.

Jindřich Zogata
foto Jan Plch

Je to paradox jen zdánlivě: směřování k nezávislosti, samostatnosti a původnosti musí proudit ke kořenům, do prostoru, kde se umění rodí z magie (vzpomeňme na slova ruského básníka Leonida Martynova: „Kdysi jsme byli kouzelníky“). Životní osudy ho vedly k nedůvěře k velkým slovům, gestům a „velkým“ událostem, nikoli však k odmítnutí všeho nového, k neproduktivnímu staromilství, ale naopak k větší svébytnosti „proudění ke kořenům“. Ve stati pro TVAR (1996) jsme v Zogatově hledání literárního tvaru míjeli historiosofický román, jména Elsy Morantové, Umberta Eca, mytologické struktury Hispanoameričanů, kdysi nabubřele módního Čingize Ajtmatova, Brita Grahama Swifta a jeho Zemi (1983, čes. 1993): Dědictví zmizelých píšťal je vystavěno na řetězci vedle sebe kladených událostí, jejichž význam není hierarchizován ani teleologicky navršen; všechny věci a živé bytosti provádějící své úkony stojí na jedné rovině, ať je to šváb, netopýr, kozel, chalupník, obraz, zvuk nebo nadrozumové jevy: „Snad šváb mezi trámy nebo netopýr za oknem, snad něčí pokutující duch měl něco na svědomí, matka se podívala z postele po jizbě. V kapce rozlitého mléka u prahu odrazil se Měsíc nebeský. V krůpěji mléka zlomil hůl velikosti včelí nohy a odkulhal oknem, kam patří“ (s. 213). Koneckonců kdoví, co je v životě důležitější: válka někde

KRUH PLÁNU

*Blud v bludu šíří obludnosti
odehrát touhu pro svůj vzruch
Slza noty na tyčince květu
tónem vysychá*

*V palácích Justic narození lidé
nalezli vinu svou?
Do brusů zkamenělin s nimi!
Zmoudří a nebudou se ptát!*

*Do věží lebek s nimi!
Zmoudří a nechtějí se ptát
a ukazovat slovem na Čelo
Přibývá štíp*

(Šípkový růženec 1990)

PO SENOSEČI

*Konici ztlchli v pokoseném seně
Pokosy zvedly po půlnoc
vůně a plaví temně
hvězdy v osinách*

*Tak bíle měsíc svítí až je tma
v otevřené duši
Pod okna koníček přispěchal
Opřený předníma o římsu ržá:*

*Postavte mi teď maštalku
když jste mi louku pokosili
Tečky sluníček jsem nepočítal
Vysypali jste mi je do hlíny*

*Jen dech lučního koníka slyší
Ve vonných tmách
do nebe jsme si bližší
Děšť podkávkami bříká o okna*

(Dým ohnic 1991)

Hřčava
foto A. Milerský

DAŇ Z NÁVRATU

*Daň z přijetí povahy se nezdá
Co s výší daně?
Co s její nízkostí?
Dokdy je splatná?
A vůbec!
Jaká daň?
Zprůměrovat!
Nemá na ni
kdo povahu chtěl zpět*

(Pší víno 1994)

VEČER

*Snop dne končí cepem jisker ve strunách
Válem luny asfalt noci popukal
za nebetyčné úvratě Strašáci zadržení
jsou muřím oky hlídající v il
u naždě delší cesty Do pohádek
pohádkové země Den miji
do nadějí země pohádek
Je-li pamět smyslu
buněčným nadbytkem
i myslí poudí světlo představy nad níž
bdí*

(Den světelného roku 1994)

v Haliči, nebo šustění netopýřích křídel?

Zogatova historiosofická próza se nemůže nedotknout problému regionalismu: Zogatův román se stává středem světa a uzlem kosmogonického mýtu – stejně jako Macondo Gabriela Garcíi Márqueze nebo Dostojevského Skotoprigoněvsk – již svou kronikovou výstavbou, juxtapozičností epizod, absencí vypjaté dramatického tvaru, ale také skrytým napětím mezi lokalitou a totalitou, mezi mýtem a dějinami, mezi životem člově-

ka a komunity. Toto podprahové napětí vyjadřuje vlastně podstatu lidského poznávání: i když zde Zogata odmítá hodnotově hierarchizační manipulace s člověkem a dějinami, nemůže potlačit lidskou vlastnost modelovat a tvarovat. Jeho modelování a tvarování vychází však nikoli ze znásilnění nýbrž z přiblížení, respektování a pochopení běhu všehomíra – je to onen dech, který Zogata ztotožňuje s poezií.

Z jednotitého existenciálního proudu Dědictví zmizelých píšťal a průzkumného, obezřetného poznávajícího Ovsa na střeších dospívá k modernímu bábelu Dřevěných pyramid. Dřevěné pyramidy jsou z celé trilogie nejbližší hledání hodnotové stability. Především se prolomuje dvojlovnost prvního dílu, tedy kontrast, eventuálně „polopropustnost“ lokality a totality: svět se dere do Zogatovy vesnice všemi proudy a nakonec tříští její celistvost. Metaforická síla kroniky zde slábne a je vystřídána dokumentárními prvky. Zogata dokáže být hutně epický, jenomže jinak, než jsme zvyklí. Příběh nemusí být jen milostný trojúhelník nebo válečné

dobrodružství, ale i drobné kroky života, celistvá řada vjemů tvoří „příběh“: ty skutečné dějiny přece neprobíhají v pracovnách ministrů a v generálních štábech.

V 90. letech se Zogatovy publikace množí. Patří k nim i sbírka Mýtiny (1995) s ilustracemi brněnského rodáka Petra Veselého, sbírka v jistém smyslu zase dvojlomná: na jedné straně svoboda, na druhé lidská schopnost či neschopnost svobodu naplňovat. Problém peněz je tu stěžejní a varující. Sama města jako plody civilizačního úsilí vznikala vlastně na mýtinách, mýtiny, tedy prázdná místa, jsou však současně oněmi zbytky přírody, palčivými připomínkami pustnutí, ale také zachytnými body naděje. Téma mýtin prochází sbírkou jako červená nit: moderní život jako vrakoviště, vítr, který se honí pustou plání, pusta a velkomýtiny, obrazy katakomb, zborcených spirál evoluce, panelových pustin souvisejících s lidskou degradací, nekomunikací a odcizením. Nicméně i v básni, která má v titulu již stokrát zopakované slovo Pustina najdeme tyto hořké, ale současně i nadějeplné verše: „Láska je chudých lidí majetek/ – platilo včera/ Nechce se věřit/ že lidé byli tak majetní.“

Próza Hlídače květin nikdo neuhlídá (1997) představuje Zogatovy „univerzity života“: po promoci na Vysoké škole zemědělské v Brně vystřídal řadu zaměstnání. Je to literatura, která připomene Kerouaka, ale jinak je ryze česká, moravská, slezská, brněnská. Zogata je básník i prozaik a jeho silnou stránkou je, že obě řemesla nezaměňuje, že přesně cítí jejich druhové podloží; přímo v nitru šedivé, absurdní doby dokázal Zogata vykouzlit například tyto věty: „Dívky vyšívaly podvečery do noci jinak než jejich prababičky. Spánky nespánky, čela nečela. Uchem jehel procházeli velbloudi.“ Jeho jazyk je „řezaný“ či „sekaný“, krátké, úsporné věty poodhalí ironii, sarkasmus: jeho ideé fixe je genetika, genové inženýrství, jímž je fascinován a jehož se léká. A pak je tu ovšem idea Boha.

Básnická sbírka Zvony odletěly do krajín (1997) tuto sarkastickou a satirickou linii dále rozvíjí. Jsou tu verše, v nichž Zogata stísněnost bytí překonává humorem, vtipem. Je tu však i linie přírody a stromů, kterou si básník pronese z časů práce ve „veřejné zeleni“: není divu, že se mezi stromy cítil lépe než mezi lidmi.

V románu Černý vzduch (1998) líčí události v černouhelném kraji na přelomu 60. a 70. let a v následné normalizaci. Především se Zogata, jak jsme u něho zvyklí, vyhýbá psychologizaci postav, nechává promlouvat holé dialogy, jazykově patřičně ozvláštněné. Je to jeho známá strategie, kterou jsme ocenili již v „slezské“ trilogii, kde jsou „velké dějiny“ viděny pěkně zezdola jako podivuhodný rej masek, kde hluk

bojišť zaznívá v malé horské lokalitě jen vzdálenou ozvěnou, avšak o nic méně krvavou, kde šustění netopýřích křídel a posezení nad kelíškem v hospodě má stejnou vyprávěcí hodnotu jako popis radikálních zásahů národnostních nebo sociálních. Z tmavého terénu Zogatových postav se vymyká několik mužů a žen spojených často groteskními událostmi. Například zcela nepateticky je viděn vpád vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968. Řekl bych dokonce, že se Zogata v líčení přelomu 60. a 70. let i následných událostí přiblížil onomu metaforickému, groteskně postmodernistickému pohledu, který je typický spíše pro mladší generace, jež již pach doby tolik nepostihl. Dnešní padesátníci a šedesátníci to viděli zcela jinak. Ale onen záběr pod idealizované obroditelské poměry, pod jejich nasládlou naivitou, kdy se obroditeli často stávali bořitelé lidských životů z 50. let, má svou provždy a nadčasově varující dimenzi. I postava básníka Mojžíra Haldického nabývá typizovaných rozměrů – obávám se, že ještě zcela nezmizela ani dnes, jen místo cen dostává granty. Zogatův román se pohybuje v groteskní až absurdní poloze: autor, jinak mistr point, se tentokrát pohybuje spíše v středové poloze, i když i zde najdeme dost tzv. špílčů. Dobové politické a společenské organizace tu vystupují pod průhlednými, dehonestujícími šiframi, a tak se Zogatův román podobá klíčovému románu (roman à clêf).

Do humoru, satiry, sarkasmu a jazykové hry si odskočil v půvabné sbírce *Když kvetou fazole* (SURSUM 1999, 214 stran, ilustrovala Mirka Fikrová-Zogatová). V básni, odkud je vzat název svazku, se praví: „*Do sádrových hlav pronikli si/ obeznat co tam je aby měl/ a co do gypsu by se ještě vešlo/když kvetou fazole.*“ Zatímco toto čtyřverší patří spíše k „lehčím“ ukázkám Zogatova rukopisu, jiné básničky jsou už méně nevinné a o to satiričtější: „*Jednou bydlí v ruském/ jindy v americkém domě/ Vojtěchu svatý/ nemáš vizum pro ně? (Ode zdi ke zdi).*“ Nechci napsat, že Zogata si něco bere na mušku: spíše bych chtěl říci, že prochází zmateným panoramatem našeho života sklonku tisíciletí a potkává podivné věci, kterým se jeho srdce zdráhá uvěřit nebo je váhá zařadit do jevů ještě normálních. Úloha satirika je vždy nelehká: koneckonců tíha, kterou na sebe bere a negace, která vyplývá z povahy jeho práce, jsou u počátků jeho trudomyslnosti. Slezský kořínek Zogatův si však vypomáhá nejen žertovnými polohami, ale také jazykovými novotvory a pozoruhodnými, snad až groteskními spojeními. Z jiných sbírek sem přechází Zogatova pochybnost o etice moderní vědy, zaznívají tu fanfáry genového inženýrství, prostě to odjakživa lidské přetváření přirozenosti,

ta domýšlivost, že člověk je větším stvořitelem než sám Stvořitel. Lidé jsou natolik zahlceni frázemi a vymyšlenostmi, které ztratily přirozenou oporu, že zapomínají na své základní poslání: *Ona nechala rozhodnutí na něm,/ On na ní/ Tolik demokracie vkradlo se mezi ně/že sežraly je mouchy v nose (Impotentáti).* Kromě toho sem proniká naše vytunelovaná ekonomika a karikatury lidiček, kteří nelítostně kompromitují vše, co se přece jen podařilo změnit k lepšímu: „*Patenty na rozum léty fungování/ tak osvítily masy/ že úřadovny po nich obsadil generální/štáb armád vyzbrojených špásy (Výjimečná privatizace).* *Nenaprogramuje se těly/která na sebe navlékl/Zdražené finty polevněly/Pleskají o dekl (Pokleslý fond strany).* *Doba primáty mění/ Kšefty a zlodějny/ nabyly podíl/ na jejich polidštění (Boj druhu).* Vadí mu také přílišná složitost, „*překombinovanost*“ moderního života, v němž se již nikdo v ničem nevyzná a kde se ztrácejí pevné hodnoty a opory: „*Tolik psyché bylo vyjeveno/že nikdo není normální/Psychoanalyzuje/ať demence je totální*“ (s. 168). V Zogatově sbírce ožívá starý, kousavý epigram, ale samozřejmě v nových souřadnicích konce 20. století, s novými reáliemi a novými problémy i s jinou dikcí, s tragismem doby, s černým humorem a slovníkem, který do sebe nasál termíny moderní vědy, ale také novinářského a masmediálního slangu a žargonu politické verchusky. *Když kvetou fazole* je nejen pěkným počtením, ale může to jednou být také materiál pro literární historiky, kteří se budou zabývat proměnami tradičních žánrů: Zogatova transformace aforismu, který má v české literatuře tak pevnou tradici (Čelakovský, Havlíček, Machar atd.), může být pro ně pěknou lahůdkou..

Román *Podnájem v panelové pustině* (1999) psal v Hřavě, jejíž *genius loci* jsme již mohli několikrát procítit, snad nejvýrazněji v jeho „slezské trilogii“. Zatímco Zogatova poezie už prošla poměrně dlouhým a složitým vývojem od

KŘIVÉ STROMY

*Když jim všechno vzali
a hlínu polí porobili kamením
přišli na to že nejsou
kdo nemají nic
Křivé stromy rozklenuly se
v náturech rozsochami*

(Mýtiny 1995)

VYHNÁNÍ DO RÁJE

*Kmenem jabloně oloupaným z kůry
svítil chrastím obehnaný kraj
Ke kmeni přidrátované jablko-
-Měsíc prosvítal
Svíštěly po něm ocelové biče
šlach -utržené struny
Co proslychalo se šepem
pobral čert
za lubem mizejících úmyslů
Oplůtkáři onoho kraje světa
čekali před kostěnými ploty
kdo první do posledního přijde
ohryzat zašlé sladké dřevo
rozvodnit zaschlé hrudky mýzy
a zarazit kůl čerstvé kosti
o kus dál končinami
Leželi na břiše u pat suchokmenů
Chutě ohlodávali pně
Od kořenů polykali
co jim slina brala z jazyků*

(Samoty vzdálené až na počátek 1993)

MATČINY NAROZENINY R. 1995

*Mé matce je dnes v zří
osmdesát sedm let
Na ten věk žena může být pyšná
Na polích Jaworzynky
Bukovce a Hřavě
Jinde nebyla
Včera pohlédla
na hřbety svých dlaní
do nichž opřelo se
slunko nad zápražím
Zeptala se hlasem
svěžím jako byla
louky v Pastovníku:
V těch modrých provázcích
je krev?
Neměl jsem odpověď
Jen knihy všechno vědí*

(Mýtiny 1995)

ODE ZDI KE ZDI

*Jednou bydlí v ruském
jindy v americkém domě
Vojtěchu svatý
nemáš vizum pro ně?*

(Když kvetou fazole 1999)

*CITHARA SANCTORUM
JIRÍHO TRÁNOVSKÉHO
ROKU 1636*

*Nůžkami na ovce
stříhají cheruba
pro struny na citharu
Kaplemi hřmí
perutě spoutané
Cithara sanctorum
Cithara sanctorum*

*Ovčímí nožicemi
kadeře padají
řasený do schodů
Kaplemi hřmí
perutě lomené
Cithara sanctorum
Cithara sanctorum*

*Hrot srdcí
svatostánkem plane
Pukly petlice úst
Gejzíry strun
Kristovy dlaně
do duše zotvírané
Cithara sanctorum*

*Veřeje kaplí
Cep a cval
zceluje průrvy snu
Ovčiny do nebe
petlicí okované
Cithara sanctorum
Cithara sanctorum*

*Svým srdcem platě
Almužny posvěcují
svícem tmu
Pavlače do nebe
jen hřeby podpírané
Cithara sanctorum
Cithara sanctorum*

*Polní holubi
uchem věže
očistec tíhou ruin
nebeskou výši
do kaple přinášejí
citharu sanctorum
Cithara sanctorum*

*Novy tmy
kaplička otevírá
oltářem nahoru
Hřímava opouští
tvé srdce sevřené
Citharu sanctorum
Citharu sanctorum*

(Rozsochy 1996)

rozvité metaforičnosti a tichosti k moderním a postmoderním tématům inspirovaným přírodními vědami, jejich základy i hrozbami, próza se drží spíše v jednom klubičku, z něhož autor spřádá nitky, jimiž nás cele spoutá ve svém každodenním světě. Pustina normalizačních let nebyla jen pustinou a slovo z názvu Zogatova románu má i jinou dimenzi: žili zde lidé, mladí lidé, třeba v kulturním středisku, žili ze dne na den, ale taky se zamýšleli - mnohdy naivně - nad tím, co se děje s člověkem a přírodou. Zogata pozvolna a trpělivě modeluje svou tkaninu (textus) a je přitom trpělivý, nenechá se unést předčasnou pointou, je mu cizí dramatické vyostřování, vůbec nemá rád silný hlas a deklarace. Je tu věrný sám sobě, trpělivý prozaik, který ví, že kumštýř musí přist ke přádelni a mezi jeho nitěmi nechat zablesknout diamanty obraznosti, myšlenky a lidského dechu. V pustině kancelářů, bufetů a diskoték nachází zachytivé body lidského citu: Zogatovy postavy jsou lidé, kteří neplánují, neatakují život, aby projektovali své představy, nejsou to inženýři lidských těl ani duší. Sblíží se s životem, vcítují se do něho, čekají, až se jim sám otevře jako žena muži. Nechávací jej dojít trpělivě až k sobě: v tom se podobají svému autorovi. Ta programová neagresivita poznamenává v dobrém slova smyslu celé Zogatovo prozaické dílo. V této nenásilné atmosféře se pak dobře daří i větám deklarativnějším, v nichž je každé slovo silnou ozvěnou oné plíživé každodennosti: „Slyšela Michala mluvit o tom, že ztráta rostlin vyskytující se v malém množství, na pohled nepatrná ztráta, znamená začátek rozpadu ekosystému. A rozpadající se ekosystém připraví živé i neživé přírodě určitých okrásk země půdy pro Saharu. Les trpí fyziologickým stresem. Strom, keř, každá bylina cítí. Bojí se o člověka a je načase, aby i člověk přiznal svou bázeň. Nebál se bát a pomáhal věcem, kterým se pomoci dá, beze strachu. Pomůže tím i kráse kolem sebe.“ (s. 137). V tomto pachtění se

útržkovitě proplétá milostný příběh hlavní postavy. I v jeho smutném vyústění je naděje - podobně jako v roce, který autor připsal na konci: 1989. Mnohé od té doby „ztratilo punce“ - a mnoho lesku potměňlo. Ne tak Zogatova próza.

V edici TVAR vyšel v roce 1996 výbor z poezie polského básníka Wilhelma Przeczka v Zogatově překladu, r. 1999 se pak objevuje v druhém, opraveném vydání (W. Przeczek: *Příliš pozdní milenec*. SNOZA, naklad. Kazimierz Gajdzica, Český Těšín 1999, za podpory Evy a Roberta Ditzmannových z Ludwigshafenu). Zogata má mimořádnou citlivost pro Przeczkovy bolestivé verše jakoby nalomené životními peripetemi a paradoxy. Zejména v některých básních zazáří vzájemné protnutí polského básníka s jeho kongeniálním českým překladatelem, jehož původ mu umožňuje proniknout do básně hlouběji, než je v kraji zvykem, například v Lásce a krajíně (kterou Przeczek věnoval právě jemu a jeho ženě Mirce) nebo v Hýlu na stvolu ostu («Z větve stromu mého nevědomí opadáva jíní/ Bílá brada svatého Mikuláše/ Všechny sněhy nechal jsem dětství/ v Karvině spálené duše// Z okna průzračné nepaměti/ hýl na suchém ostu krvácí// Břítva mrazu podřízla hrdélko» - Szumne podszepty, 1982).

Vlastní Zogatovy verše nezařazené dosud do sbírek obsahuje *Zdaleka blízke* (TILIA, Šenov u Ostravy 2000, obálka a frontispis Mirka Fikrová-Zogatová, grafická úprava Štěpánka Bělovská). Také zde vystupuje básník na hraně nového poznání - přírodního a dějinného - snad nejlépe vyjádřeném emblémem bludných vagónů ze stejnojmenné básně: «Evropou putují vagóny Franz-Josefských drah/ Ujely semaforům knírů/ Ujely Habsburkům/ Odjely do Ruska/ Vracejí se z odstavňích nádraží zemljane/ Vyjždějí z ušaneh hvězdných městeček [...] Jedou samochodné vagóny/ bez strojvůdců a konduktérů/ okny bez skel vyhlízejí lebky v přilbách [...] Prázdné vagóny/ putují bez zastávek Evropou.“ (s. 9). Je to jako kdysi za romantismu: strašidelné, záhadné prázdné lodě - a bylo to také v době velkých přesunů a zvrátů - napoleonské války a první průmyslové revoluce. I zde - jako jinde ve své poezii - se Zogata uchyluje k lidským příběhům, k útržkům epiky v lyrice, ke vzpomínce (Škola odnaučení, Strašně primitivní, Dojná šlachta, Mazurovi vrátili svůj hnůj, Odčinění aj.). Současně se tu však nutkavě vrací naše chaotická Evropa na pozadí Rimbaudovy cesty s Verlainem do Bruselu („Evropa bobkový list vplétá si kolem hlavy/ do věnce uralského šfovíku“). Je v tomhle Zogatově svazku méně jistot, méně ukotvenosti, více obnaženosti a otevřenosti, a tím i nejistoty až beznaděje. Básník se táže

a nejjistě odpovídá - rozvláčněji příběhem, zhuštěněji podobenstvím. Poezie v mrazivém sevření času a krize z otvírajícího se prostoru...

V knížce *Cirkus DNA* (2000), kterou zdobí nápaditá obálka Mirky Fikrové-Zogatové, znovu dokazuje, že umí bezpečně odlišit poezii a prózu, že není básnickým prozaikem, ani nepíše básně v próze. Tentokrát Zogata pozvedl - jako už vícekrát - rukavici hrozenou rozvojem techniky, ale hlavně biologie a genetiky, které člověku spíš hrozí, než aby mu pomáhaly: mění jeho podstatu, způsobují, že se stává někým jiným.

Znovu musím připomenout už zmíněné Zogatovo čtyřverší na péefce ze 70. let: bylo tam něco o zimě, ptácích, zrní a neodvratitelnosti jara. Jestliže se zdá, že tento nový Zogata je tamtomu Zogatovi z pozapomenuté, jinotajné, ale přitom výsostně umělecké péefky zcela nepodobný, je to opravdu jen zdání. Mezi četnými novotvary zauzlených slov, jejichž zakuklenost budí nejistotu a hrůzu z neznámého, se občas zaleskne z hloubi básnického pergamenu starší vrstva, podivuhodná, věčná básnická reminiscence, kus staré poetiky, která je ovšem záměrně umrtvena: „Ptáci ve městech/ zapomínají zpívat/ Stále častěji napodobují/ vtáky v mobilech/ vtáky v klaksonech aut/ vtáky ve ptácích.“ (Teď už aspoň vím, proč básník na přítomnost onoho mobilního aparátu reaguje vyčítavě: „Ty to máš taky?“). Spíše než o mobil však jde o celkový chaos, v němž se již člověk nevyzná, v němž se topí, jehož smysl marně hledá, neboť odmítá pseudosmysl, který je mu přikládán, odmítá novodobé hry a falzifikace. Autor kdysi řekl, že tahle sbírka je psána spíše pro další století: sbírka jako by popisuje situace, které ještě nenastaly (je to tedy jakási básnická fantasy nebo spíše básnická science fiction), ale my cítíme, že jejich embrya tu již jsou, jen jen se rozvinout; všichni už žijeme svou budoucnost nebo aspoň urychlujeme její příchod. Pravdu mají možná někteří britští vědci, podle nichž je lidstvo - po brontosaurech - dalším horkým kandidátem vymizení. Snad je v člověku, který za svou etickou podstatu pokládá schopnost nepřizpůsobení ve jménu věrnosti vyššímu principu, tato sebevražednost od věků zakódována, nevím. V každém případě chápou také ty, kteří se při čtení této Zogatovy sbírky, která už není ani varující, spíše suše konstatující - necítí dobře a trpí úzkostí.

Názna této krivolačiny veršů najdeme v řadě Zogatových sbírek z poslední doby, třeba v *Rozsochách* (1996) nebo v již zmíněné *hořké*, jen zdánlivě hravé satire *Když kvetou fazole* (1999): její zárodky však lze v jiné podobě a poetice najít i v próze *Podnájem* v panelové pustině (1999) nebo v některých pasážích jinak pevně ukotvené „goralské trilogie“, zejména v třetí

části *Dřevěné pyramidy* (1998). Může se zdát, že je tu Zogata poněkud monotónní až litanický, ale to, že jako by „mele pořád totéž“, se stává součástí jeho poetické strategie, která zrcadlí nebezpečné pnutí v nás; to, co nás vede neúhybně k propasti, na jejímž dně je buď jiná bytost, nebo nic.

Drsné špilberské popěvky *S koňe dolů* (2001) jsou někde na pomezí radikálního rozchodu se starou zogatovskou poetikou a přísného navazování: jde tu o hlubší průnik ke kořenům poezie, který autor doslovu L. Soldán zdařile spráhl s tradicí kramářské písně. Především je tu genius loci brněnského hradu jako hrozivého vězení známého po celé Evropě a spojeného i se slavnými jmény: ostatně o tom nás dostatečně poučí historik Jiří Čejka, který v úvodu stručně zkoumá minulost hradu, zejména tu vězeňskou. Zogatovy básně lze rozdělit podle síly přítomného příběhu, tedy podle mohutnosti epiky, i když jde o básně pohříchu - jak je Zogatovi vlastní - lyrické. Bylo by možné tuto knížku pokládat za sbírku bez ladu a skladu sestavených básnických textů, někdy připomínajících lidové odrhovačky, které z vězeňského kamene uvízly v lidských hlavách spolu s mýty a magií. Nicméně když se člověk prokouše do dvou třetin textů, je již zřejmé, že knížka je od počátku záměrně a důkladně budovanou stavbou jako ten bájný

Hrčava
foto A. Milerský

MARIÁNSKÁ PÍSEŇ
*Maria matko písně
utiš mlčení
ukrutně vzdálené a blízké
země na nebi*

*Maria líbezna a něhy
Sluncem vysněná
odhrň si z čela sněhy
horstev v ozvěnách*

*tvého Ave - Maria
přijdi mezi nás
Kristova matko bílá
jak hostiový klas*

*Oheň jej pálí
Každý hlas a dech
Maria dlouho jsme se báli
pustin ve slovech*

*K nebesům letí píseň
Uslyš nás ve svém bdění
Maria vyslyš tíseň
kamenných zamlčení*

*Požehnej Matko Boží
Vysvobod duše z pychu
trní v houstnoucím hllží
vybujelého tichu*

(*Rozsochy* 1996)

SROCENÍ
NA ÚSTŘEDNÍM UPRCHLIŠTI
*Na údolích V horách
Bůh nepojal ten plán
Přibyla daná Nikým nečekaná
hejna černých skopců stáda bílých vran*

(*Když kvetou fazole* 1999)

ZEĎ NA ZDI

Jak usilovně zdí čela třískneš proti zdi či letmo

takovou silou stěna oplátí -tvou silou svět vezdejší -ne tvůj

Tak srdcem lebku ve švech vyzkoušej -očekáš polaskání

zdí černých věží a etymologické soustavy slov

zdí skládanky kostek do stavebnice

zdí prefabrikovaných vesnic

zdí odmocnin sebevysněnějšího ega

(Otisky 1996)

OBCHODNÍ BILANCE VELIKONOČNÍHO TÝDNE

Nákupy hřebů u Vichra

Nákupy dřeva u tesaře Josefa Franze

Nákup trní v zahrádce Victorie Regie

Nákup octa na vinicích Pálavy

Nákupy hub a provazů

od kapitánů průmyslu Atlantidy

Nákupy kopí od bratrstva

rytířů husovické hospody Blaník

Přesně vyčíslené náklady

zanesené do rubrik hřbitovů čísel

na hlavičkových papírech s razítkem

přinesli kupci na Pilátův stůl

Pilát potomský smetl účty ze svědomí

k vyřízení guvernérovi svých bank

Tak rychle smetl hřbitovy čísel

že po ctihodné smrti nezapomíná zač

platit co odmítnout a proč stříbrem

razíren mincí na Římském rynku

(Zvony odletěly do krajin 1997)

BLUDNÉ VAGÓNY

Evropou putují vagóny Franz-Josefských drah

Ujely semaforům knírá

Ujely Habsburkům

Odjely do Ruska

Vracejí se z odstavných nádraží zemljanek

Vyjíždějí z ušaneh hvězdných městeček

Přijíždějí z jihu

Přijíždějí z východu kam byly navezeny

Praská četyna kalašnikovů

Jedou samochodné vagóny

bez strojvůdců a konduktérů

Okny bez skel vyhlíží lebky v přilbách

Výpravčí zahodili kohoutí hřebínky a utekli

Těžkopádné vagóny odrážejí

širokorozchodnou ocel o ocel

Prázdné vagóny

putují bez zastávek Evropou

(Zdaleka blízke 2000)

Špilberk. Na počátku je prolog Staré ozvěny evokující zasuté hlasy vězňů a strážců, které jako by promlouvaly ze zvětšělého sklepení. A je pozoruhodné, že také tento úvod ústí vlastně z fragmentárního minipříběhu spojeného s nedávným převozem Trenckova prstu z kapucínské hrobky do špilberské vitríny. Text Starých ozvěn je jakoby prozaický, ale někde je přece jen rytmicky segmentován: „Ozvaly se nezasklené kameny/ hlasy, které se na Špilberk nevrátí./ Jen málokdy lze je zaslechnout./ Staré ozvěny, přítomné neustále.“ (s. 12). Zogatovo putování špilberskou lokalitou začíná opatrně u špilberského kamenní, než se prodere do hlubin a ozvěn příběhů a vynoří se na konci v básni o vyschlé hradní studni a jabloni na starém Brně evokující postavu Elišky Rejčky. Uvnitř se-vřené komponované knížky jsou pak jednotlivé příběhy, třeba Dva rovy, kde je Špilberk pouhou lepší možností, přes Zastavení u svatého Jana, kde Zogata kultivuje svá oblíbená segmentovaná, trhaná čtyřverší („Svatý Jan slyší/ Ticho oněmělo/ Zabití přišli/ V kameni stojí jejich tělo“ – s. 17). A tu hned na počátku se zjeví černý diamant Černé hradní paní, rudimentární báseň, jejíž čtyřverší se zalykají neskladnými sousty neforemného jazyka, za nímž je zřetelně cítit tradice brněnské exprese a samorostlosti („Do pastí chytá bílé vrány/ Zabíjí je škupe peče solí/ a snídá denně po snídání/ co vězeňský ráf spustí koly“ – s. 21) i s dominujícím hořkosladkým emblémem smrti. Mokré lože a Od-souzenci k smrti již přinášejí existenciální detaily následované portréty slavných vězňů včetně zvěčnělého velitele pandurů. Pak se rozvíjí rozmluva básníka, němeého kamene, vězňů a drábů (Drábská odrhovačka): orchestr starého Špilberku se povlovně rozeznívá tlumenými hlasy, výkřiky a zoufalými šepoty: je tu beznaděj, neboť pod kamenem je zase jen kámen a nepomohou ani fiktivní vězeňské dopisy (Dopis vězně Otakara Košíny) a mezitím máchovské intermezzo Císařovna okno, zase spojené

s motivem Františka Trencka. Pak se motivy hradu doplazuje na Zelný rynek („Večerním zvonen bránou projede/ vůz ze Špilberku pro žloutnoucí zbytky/ Nahlíží co je na Parnasu nejedlé/ Doveze vitamíny lumpům do polívky“ – s. 37). Najdeme v Zogatově knížce také polohy krutého žertu, sarkasmu: marná sláva, dráp gotického, strašidelného a černého románu nezapře, zvláště když je procedí máchovskou poetikou a expresí: jde zjevně o básnický cyklus vracející se k temné siluetě hradu, natáčející ji z různých stran, ilustrující ji, pronikající do její dřene, mapující ji zevnitř i zvenku, z brněnského okolí, ale také z hlubin věků. Tepání časových vln a prostorových dimenzí slyšíme snad nejzřetelněji, jako by se básník blížil s nějakým létacím strojem k temné stavbě, pronikal do ní, postál tu jako u vytržení, jako při jakémsi orgiastickém mystériu, kdy k němu promluvil sám kámen nasycený hlasy a krví, a pak se zase vzdaloval do dálky a do výše s pohledem na hradní studnu a starou jabloň. Rafinovanost tvaru a kompozice S koně dolů není hned patrná, roste před čtenářem postupně a je třeba ji místy domýšlet: je fragmentární, s výpustkami, stejně jako sekaný jazyk Zogatových čtyřverší. Její sugesce však postupně zraje a opájí jak dobré víno.

Zogatovo usilování přelomu století je nelehké: básník a prozaik se musí rvát se svými vlastními modely a schémata, s poetikou, s níž vstupoval do literatury - dnešní svět a dnešní literatura je již jinde. Zogata má svůj vývoj a řekl bych, že právě nyní dosahuje určité změny: mnozí kritici ho nechápou, poetika není hotová, teprve se dotváří. Tato změna se projevuje jakousi nejistotou: jinou tematikou, novými polohami sarkasmu a návraty k ohlasům starých žánrů a rázovitých popěvků a poetik. Zogata se snaží vidět realitu jinak, také skrze clonu jiných slovesných útvarů: součástí Zogatovy skutečnosti jsou stále více z dálky se ozývající hlasy jeho básnických předchůdců; Zogatova poezie vstupuje do širokého řečiště, nachází nová a nečekaná spojení. Zdálo by se, že je to jakýsi ústup k sobě samotnému, vnitřní svinutost: vzpomeňme však, že tyto metaliterární plochy byly typické právě pro velké tvůrce, kteří měli sílu zlomit vaz (nebo - jak napsal v jiných souvislostech V. Majakovskij – šlápnout na hrdlo) vlastní písni a vinout se dál a jinam. Byl mezi nimi třeba Hrabal, ale také znalec středověkých textů Alexej Remizov. Zogatovy kořeny a proudění k těmto kořenům dávají vznik výhonkům, které vedou jinam, ale jejichž součástí kořeny jsou a nepřestávají být ani v zdánlivě nejvzdálenějších předmětech a tvarech – toto rozpínání a scelování udržuje Zogatovu literaturu neustále pod napětím a v permanentním očekávání: co bude dál?

Z díla Jindřicha Zogaty

Mýtiny. TILIA, Šenov u Ostravy 1995.
Dědictví zmizelých píšťal. TILIA, Šenov u Ostravy 1996.
Oves na střeších. Šenov 1996.
Dřevěné pyramidy. Šenov 1998.
Hlídače květín nikdo neuhlídá. Petrov, Brno 1997.
Zvony odletěly do krajin. SURSUM, Tišnov 1997.
Černý vzduch. „Zvláštní vydání“, Brno 1998.
Když kvetou fazole. SURSUM, Tišnov 1999.
Podnám v panelové pustině. SURSUM, Tišnov 1999.
Zdaleka blízke. TILIA, Šenov u Ostravy 2000.
Cirkus DNA. SURSUM, Brno 2000.
S koně dolů (vězni špilberští). SURSUM, Brno 2001.

Z překladů

W. Przeczek: Příliš pozdní milenec. SNOZA, naklad. Kazimierz Gajdzica, Český Těšín 1999.

Ze sekundární literatury

Dokoupil, B.: Jindřich Zogata, in: Slovník českých spisovatelů od roku 1945. Nakladatelství Brána, Praha 1998, s. 709-711.
Poezie je dech. Rozhovor s Jindřichem Zogatou. Rozmlouval Ivo Pospíšil. TVAR 1995, č. 20, s. 9.
Pospíšil, I.: Proudění ke kořenům. TVAR 1996, č. 19.
Pospíšil, I.: Region jako místo původních kultur. Slovo 9. 3. 1998, s. 8.
Šajtar, D.: Doslov, in: Dřevěné pyramidy, Šenov 1998.

Kamenný stůl na Čertově mlýně

Jan Folprecht

Ačkoliv z údolí frýdlantsko-frenštátského téměř skrytá, je hora Čertův mlýn poměrně vysoká (1207 m) a dobře patrná z Pusteven či z Tanečnice. Pozorována od jihu a z dálky, např. z rozhledny na Třeštíku, patří k masivu Kněhyně, neboť odtud pohlíženo rozpadá se řada tzv. předních hor zřetelně na čtyři masivy: Lysé hory, Smrku, Kněhyně a Radhoště.

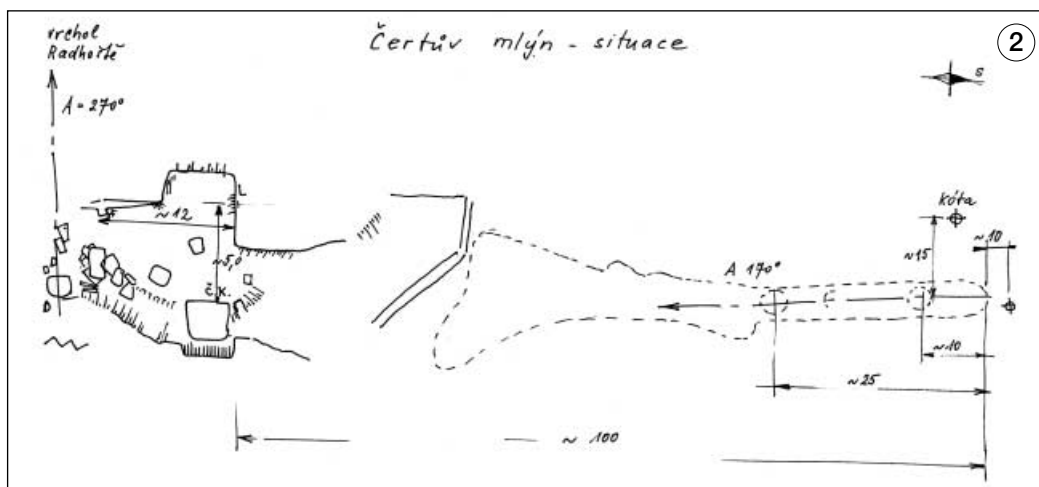
Na vrcholu Čertova mlýna nacházejí se skalní a kamenné útvary, které se zdají být nenahodile uskupené. Jelikož ale dodnes (minimálně od středověku) nelze nalézt vysvětlení pro takovéto záměrné stavební aktivity v daném místě, je stále živá z toho pramenící lidová pověst o čertu, který zde stavěl a nedostavěl mlýn, aby splnil nepředstavitelně těžkou podmínku, jak získat mladou nevěstu. Jak jinak si vysvětlit náhon existující na samém temeni hory, zakončený půdorysem mlýna z kamenných skalisek, kde největší balvan, dosud do zdiva neuložený, vykazuje ve své hraně i zřetelnou podobu hlavy čerta (viz. obr. 1). Vše je zcela zřejmé, ale účel jako by chyběl a proto zbyl výklad, jenž to připisuje nadpřirozeným silám.

Skalnatý vrcholek Čertova mlýna, tak jako i Kněhyně či Ondřejníka je na své jižní straně zvětrán povětrností tak, že tam je skála obnažena a rozesutá jako v lomu (tzv. mrazový srub). Ostatně jistě právě proto se v případě Ondřejníka

„Čertův kámen“ na Čertově mlýně

jeho hlavnímu vrcholku říká „Skalka“, neboť to bývalo z údolí dobře patrné. Vrchol Čertova mlýna ale navíc jeví zcela jasně zřejmé znaky posuvů, které měly za následek jeho rozesutí. Jako by se vrchol hory ve svém podélném směru nejprve rozevřel a následně vlivem zhroucení vrchních částí do rozsledliny rozesul. Trhliny

Kamenný stůl
na Čertově mlýně

rozesutí jsou dobře patrné jak nad „mlýnem“ tak na jižním svahu od něj a ostatně i ten „náhon“, resp. žlab (dlouhý cca 100 m) je zcela zřejmě projev a důsledek horoborných procesů (viz obr. 2).

Podobné projevy lze nalézt na mnoha místech Beskyd, neboť ty, jako součást flyšového pásma, se skládají z tzv. godulských pískovců, jejichž vlastností je častý vznik trhlin, dutin ba i podzemních prostorů, které se souhrnně nazývají pseudokras. K roztrhání bloků skal dochází patrně i vlivem spodních jílovcových vrstev. Tyto posuvy trvale probíhají, což je doloženo pozorováním známých podzemních prostor, jako jsou např. jeskynní chodby pod Cyrilkou na Radhošti, nebo jeskynní propast na úbočí Kněhyně (hluboká 73 m). Také přímo pod „Čertovým mlýnem“ se nacházejí podzemní prostory (viz lit. č. 6).

Zcela ojedinělým kamenným útvarem v areálu „mlýna“ je ale tzv. „čertův stůl“, což jest megalitické uskupení, které lze popsat jako **kamenný stůl**, nebo též jako **portálový dolmen** (viz obr. 3). Niederle uvádí, že u Slovanů se takové útvary nazývají přímo „čertovy kameny“ (viz lit. č. 1). Pojem dolmen sice v doslovném překladu znamená rovněž kamenný stůl, ale zde se ztotožňují s výkladem Sklenáře

(který není s Niederlem v rozporu), tj. že dolmeny jsou komory ze stojatých kamenů a s plochým kamenným překladem (viz lit. č. 2). V našem případě jsou podkladní kameny kladebny na plochu a tedy používám termín **kamenný stůl**.

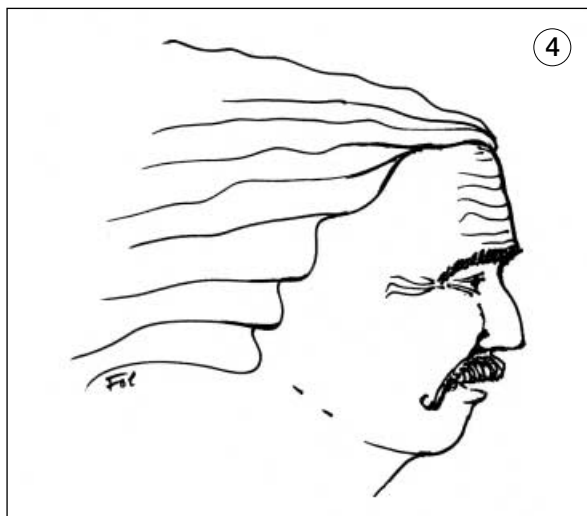
Vzhled kamenného stolu na Čertově mlýně je zcela odpovídající kamenným stolům, resp. dolmenům, vyskytujícím se po celé Evropě i po světě. Zdá se, že zde dávná civilizace využila přírodních poměrů k vytvoření něčeho, co dosud nedávalo nahodilým návštěvníkům smysl.

Odborná literatura, zabývající se dolmeny a podobnými megalitickými útvary, nemá pro jejich účel zcela jednoznačný výklad. Standardní výklad archeologů je od konce 19. století vesměs popisuje jako komorové nebo chodbové hroby. Novodobé výzkumy některé z nich ale jasně charakterizují jako dávnověké observatoře – pozorovatelný slunce pro stanovení významných ročních dat – slunovraty, dny rovnodennosti (viz lit. č. 3).

Datování vzniku těchto staveb je natolik obtížné, že ani v tom není zatím jednotna názorů. Němečtí archeologové přiřazují stavby keltské kultuře. Bohaté megalitické pozůstatky z Bretaně nebo Irska (kde keltská kultura prokazatelně zanechala své stopy) jsou ale datovány do období cca 3 000 let př. n. l. a panují jisté pochybnosti, zda i tehdy šlo o stejný národ. Navíc, jak bylo uvedeno v nedávném naučném televizním pořadu o Keltech, Keltové v Irsku neměli nic společného s Kelty střeoevropskými. Budeme-li tedy pod pojmem „Keltové“ rozumět obecně národy, které obývaly Evropu v dobách před n. l. a zanechaly po sobě především megalitické památky, můžeme tento pojem, byť etnický neurčitý, nadále používat.

Byla to společnost aristokratická, která procházela přelomem doby bronzové a železné. Keltové se věnovali důlní činnosti a samozřejmě i zemědělství. Je známo, že uctívali slunce. Není tedy v rozporu, ba naopak, že sledování

Hypotetická podoba vojvody
Radagasta

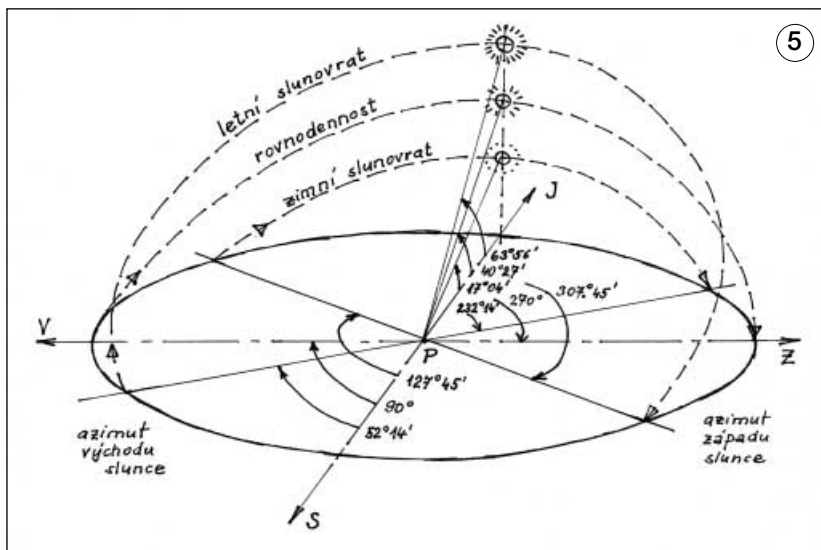
slunce pro určení kalendářních dat polních prací muselo být trvalým a významným oborem jejich činnosti.

Jak tedy rozřešit otázku o přírodním nebo umělém původu kamenného stolu na Čertově mlýně? Podle klasického výkladu byla by možná hypotéza, že jde o náhrobek nějakého vojévůdce, nejspíše z keltského období. Vycházejí z lidových pověstí mohl by to být např. přímo Radegast sám, kdo tu byl pochován a jeho podobu bychom mohli odvodit ze zachovalého profilu na nedalekém kamenném kvádru (viz obr. 4). Pro takovýto vcelku racionální výklad však chybí jakýkoliv věcný důkaz.

Náhled na megalitické pozůstatky, jako na solární observatoře také nepostrádá logiku. Kde jinde, než na vysokém kopci lze pozorovat východ či západ slunce (tj. jeho zdánlivý průchod rovinou pozorovatele – viz obr. 5)? Proto jsem se zaměřil na stanovení azimutů os megalitických objektů, čímž by se tak mohlo potvrdit (nikoliv ale vyvrátit) umělý původ kamenného útvaru. Osa žlabu („náhonu“), pokud by byla replikou klasických mohylových chodbových dolmenů, neodpovídá svým azimutem (cca 165° až 170°) ani datům slunovratu ani datům rovnodennosti, což se dalo pro její nesporně přírodní původ předpokládat.

Při určení azimutu osy kamenného stolu mne ale čekalo překvapení, neboť jsem zjistil, že směřuje přímo na západ (azimut 270°), tj. do bodu západu slunce na obzoru při rovnodennostech. Zásadním překvapením ale bylo, když jsem v jedné rozsoše větví (vrchol Čertova mlýna je zcela zalesněn) zahlédl kapličku na Radhošti. Přesně v tomtéž azimutu, tj. v ose kamenného stolu, se totiž nachází i vrchol Radhoště. To je podle mne potvrzením toho, že **kamenný stůl je stavbou umělou**, sloužící kdysi k solárním pozorováním, neboť vrchol Radhoště je pro určení výšky obzoru a místa západu slunce na obzoru nezbytný.

Vrchol Radhoště, který je vysoký 1129 m n.m. leží vůči pozorovacímu místu cca o 70 m níže, což znamená, že v dobách jarní a podzimní rovnodennosti se sluneční kotouč při západu slunce nachází přesně nad vrcholem Radhoště a to tak, že se jej přímo dotýká. Úhel, daný rozdílem nadmořských výšek Radhoště a Čertova mlýna tomu odpovídá (viz obr. 6). Vrchol Radhoště tedy slouží k vymezení roviny pozorovatele. Komparací vrcholku Radhoště a polohy slunečního kotouče lze tedy z chodby kamenného stolu určit datum jarní a podzimní rovnodennosti a to ať už vizuálním sledováním pohybu slunečního kotouče (viz obr. 6a), nebo pozorováním dopadu jeho paprsků do nitra chodby.

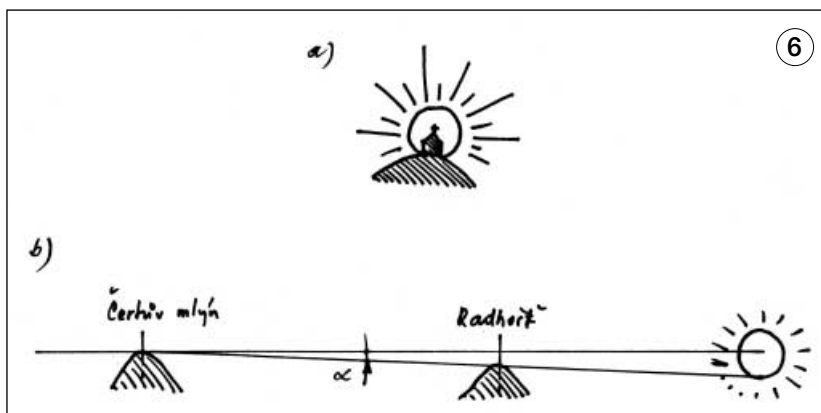
Záměr postavit na Čertově mlýně kamennou stavbu (v té době v podstatě standardizovanou k uvedeným účelům) mohl zřejmě vycházet z toho, že když se zjistila nahodile vhodná poloha vrcholu Radhoště vzhledem k Čertovu mlýnu a naopak (pro určení roviny pozorovatele a azimutu západu slunce při sluneční rovnodennosti), bylo využito přírodního materiálu na místě se nacházejícího a to tak, že osa kamenného stolu respektuje geometrické požadavky na správné solární pozorování. Tím se potvrzuje umělý a záměrný účel stavby. Na Radhošti pak s velkou pravděpodobností stávala obdobná stavba, inverzně situovaná pro pozorování východu slunce ve dnech rovnodenností (při nejmenším mohyla, která by určovala rozpoznatelnost jeho vrcholku za snížení viditelnosti). Radhošť je však z hlediska případného archeologického zkoumání civilizačně asi již zcela zdevastován.

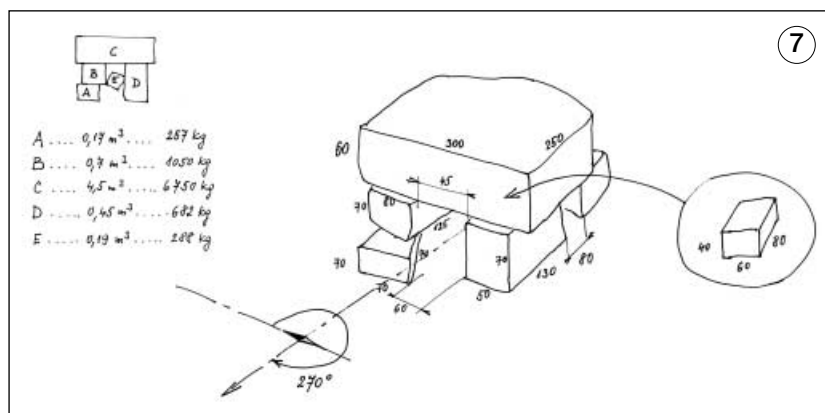
Údaje pro posouzení stavební náročnosti poskytuje obr. 7. Z něj jsou patrné orientační výpočty hmotnosti kamenných bloků, které nikterak nevybočují a zdaleka nepřesahují rozměry a hmotnosti jiných obdobných megalitických památek v Evropě (viz lit. 1-3).

Výzkumy, provedené na Čertově mlýně, otevírají zcela nové pohledy na historii osídlení této oblasti, neboť prokazují, že již v dobách před

Azimuty východu a západu slunce při rovnodennosti a letních a zimních slunovratech pro oblast Čertova mlýna. Údaje poskytl ing. Oldřich Čech, amatérský astronom z Valašského Meziříčí

Poloha slunce vůči vrcholu Radhoště při rovnodennosti (pro pozorovatele z vrcholu Čertova mlýna)

Rozměrový náčrtek
kamenného stolu
foto a ilustrace Jan Folprecht

3 až 5 tis. lety (odhad dle literatury o obdobných megalitických památkách v Evropě) se zde nacházelo obyvatelstvo sice neznámého etnika, ale s naléhavou potřebou znalosti ročních období.

Všimněme si v těchto souvislostech, že obdobné kamenné pozůstatky bylo možné nalézt a částečně ještě lze i na zmíněných nedalekých

vrcholcích, tj. kromě Čertova mlýna a Radhoště i na Ondřejníku a Kněhyni. Pozoruhodné je, že právě všem těmto uvedeným vrcholům přiřazují místní lidové pověsti souvislosti spojené se sabaty čarodějnic a s působením dalších nadpřirozených sil. Jak bylo prokázáno při výzkumech v Irsku (lit. č. 3), kromě zmíněných hlavních ročních dat tam byla sledována a pozorována i další kalendářní data, dělicí roční cykly na čtvrtletí atd. a to právě prostřednictvím sousedních pozorovatelů. Obdobné by to mohlo být zde. Letní slunovrat lze např. z Kněhyně dobře určovat pozorováním východu slunce nad vrcholkem Lysé hory nebo západu slunce z Radhoště nad Javorníky. O tom, že taková měření měla velký a trvalý praktický význam a že se k tomu hodily především menhiry, kamenné řady, kromlechy a chodbové dolmeny není již pochyb. Je tedy z tohoto hlediska na místě předpokládat obdobný význam i zmíněných vrcholů Beskyd.

Literatura

- 1 Niederle Lubor: Lidstvo v době předhistorické; Bursík a Kohout, Praha 1893
- 2 Sklenář Karel: Tanec obrů (není jen Stonehenge); Academia, Praha 1996
- 3 Brennan Martin: Kameny času; Volvox Globator, Praha 1997
- 4 Levi David H.: Astronomie 1 (Cesty za poznáním); Svojtka & Co., Praha 1999
- 5 Michal Stanislav: Hodiny (od gnómonu k atomovým hodinám); SNTL Praha 1980
- 6 Wagner Josef a kol.: Jeskyně moravskoslezských Beskyd a okolí; Praha 1990
- 7 Beskydy: Turistický průvodce ČSSR; Olympia, Praha 1982
- 8 Horečka František: Kniha o památném Radhošti; Okresní osvětový sbor ve Frenštátě p. R., Frenštát p. R., 1931
- 9 Špůrek Milan: Původ menhirů v Čechách; Památky
- 10 Jiřík Karel, Petrboková Blanka a kol.: Dějiny Ostravy; Profil 1967
- 11 Jiřík Karel, Klíma Bohuslav, Myška Milan, Petrboková Blanka, Steiner Jan: Dějiny Ostravy; Slinga – Ostrava 1993
- 12 Faure Elie: Dějiny umění; Aventinum – Praha, 1927

Beessové z Chrostiny a jejich rodové sídlo ve 20. století

Tomáš Peterek

Zámek Hnojník, 1928
archiv autora

Tento článek je volným pokračováním seriálu J. Stibora publikovaného v tomto časopise v polovině 90. let pod názvem *Šlechtické rody knížectví Těšínského*. Rád bych seznámil čtenáře s dalšími zde dosud nepublikovanými poznatky, které jsem získal jednak studiem historických pramenů, jednak jako svědectví dodnes žijících pamětníků. Pamětníků doby, kdy zámek v Hnojníku byl hlavním rodovým sídlem svobodných pánů, baronů Beessů z Chrostiny v Těšínském knížectví. Tyto historické úda-

je a informace jsem doplnil několika fotografiemi zachycujícími hnojnický zámek a jeho majitele v průběhu 20. století. Původní dobové fotografie jsou dokladem nejen vysoké úrovně kultury bydlení slezské šlechty, ale i dokladem známé vlastnosti většiny členů šlechtických rodů, dobře spravovat zděděný rodový majetek a předat jej zveleбенý další generaci.

Genealogie hnojnické větve Beessů z Chrostiny

Stavitelem původně barokního zámku byl po roce 1736 nový majitel hnojnického panství **Karel Václav Beess Chrostin** (Beess z Chrostiny). Ve stylu slezského empiru byl zámek přestavěn v první polovině 19. století, to již za **Georga III.**

*Georg Beess Chrostin († 7. 7. 1930)
archiv autora*

Beesse (*11. 3. 1779, † 29. 5. 1836), jehož manželkou byla Anna roz. Mattencloit (*17. 10. 1784, † 29. 12. 1858). Georg III. byl synem zemského hejtmana **Jiřího Frydrycha Beesse** (*16. 7. 1750, † 15. 5. 1819, „Georg II.“) a vnučkem **Jiřího Karla Josefa Beesse** (*10. 3. 1721, † 1. 9. 1785, „Georg I.“, syn stavitele zámku).

Rodová hrobka Beessů z Chrostiny

Empírová stavba obdélníkového půdorysu se nachází na římskokatolickém hřbitově v Hnojníku, vedle farního kostela Nanebevzetí Panny Marie, v blízkosti zámku. V této rodové hrobce Beessů, postavené nejspíše až ve 2. polovině 19. století, jsou prvními pohřbenými **Josef Johann Nepomuk Beess** – bratr Georga III. (*9. 5. 1787, † 27. 2. 1861) a jeho manželka **Marie roz. Kaspárek** (*8. 9. 1809, † 23. 1. 1887).

Koncem 19. století, v roce 1897, pak proběhly poslední větší stavební úpravy zámecké budovy, kdy byla dostavěna část II. patra. To však již byl majitelem hnojnického panství **Georg IV. Beess Chrostin** (*5. 2. 1824, † 14. 3. 1905, syn Georga III.), jenž se oženil se **Stefanií roz. Wachtler** (*12. 6. 1830, † 26. 4. 1921). Společně měli 5 synů a 2 dcery. Oba jsou taktéž pohřbeni v rodové hrobce, stejně jako všichni jejich synové. Nejdříve **Clemens Beess** (*2. 12. 1858, † 25. 4. 1868) a po něm **Leopold Beess** (*19. 1. 1855, † 8. 11. 1891). Další náhrobní desky pak patří jejich bratrům, a to **Georgu V.** (*27. 3. 1848, † 7. 7. 1930, dědici panství), **Hansovi** (v lit. častěji jako **Johan Nepomuk**), *6. 8. 1853, † 14. 10. 1930), **Josefovi** (*6. 10. 1860, † 5. 2. 1934, dědici panství po bratru Georgu V.) a jeho manželce **Wilhelmine** (*2. 7. 1865, † 4. 10. 1936), která je poslední pohřbenou v této hrobce.

Jistou pozoruhodností je, že po boku šlechty odpovídá i dlouholetý věrný sluha Beessů z Chrostiny, pan **Johann Palla** (*9. 1. 1856, † 26. 3. 1928).

Pokračovatelem rodové linie a majitelem velkostatku byl po smrti svého strýce Josefa Beesse, **Jiří Beess** „Georg VI.“, syn Johana Nepomuka a Eleonory roz. Wachtler, který se narodil 15. 12. 1880 ve Vídni, (Wien I, Beethovenplatz 2), kde Beessové měli své „zimní sídlo“ a kam pravidelně na podzim odjížděli. Velkostatkář Jiří Beess byl posledním členem rodu,

který na hnojnickém zámku žil. Měl dva sourozence, sestru Marii Ludmilu, nar. 30. 3. 1882 v Hnojníku, provdanou Thun - Hohenstein a bratra Johanna Evangelistu nar. 7. 6. 1885. Svobodný pán Jiří Beess se poprvé oženil 6. 5. 1945

v Hnojníku (ve svých 64 letech) s doktorkou stomatologie Marií Štorchovou, nar. 18. 5. 1891 v České Lípě.

Beessové a zámek Hnojník po II. světové válce

Po roce 1945 byl Beessům celý majetek konfiskován a 29. 8. 1946 byl poslední majitel hnojnického panství odtransportován do Německa, (v rámci poválečného odsunu Němců) kde v roce 1955 zemřel. Správu zámku převzal Místní národní výbor, čímž začala doba úpadku hnojnického zámku i velkostatku. Došlo k přestavbě zámeckých interiérů převážně na kanceláře a byty. Po roce 1948 pak byla zbylá část mobiliáře odvezena do depozitářů hradu Šternberk na Moravě, kde zůstal uložen až do roku 1999! Stejný osud potkal i zámeckou knihovnu, jejíž torzo je rozptýleno ve fondech uložených jak na Šternberku, tak

*Rodová hrobka Beessů z Chrostiny, 2000
foto T. Peterek*

*Interiér zámku v Hnojníku, 1928
archiv autora*

*Přátelské posezení na zámku v Hnojníku, 1928
archiv autora*

*T. G. M. na balkóně jižního
průčelí zámku v Hnojníku –
6. 7. 1930
archiv autora*

především ve fondu zámku Potštát. Po druhé světové válce byla na hnojnickém zámku krátký čas uložena i tzv. Scherschnikova knihovna z Těšína, posléze rovněž evakuovaná. V době převozu zámecké knihovny do Šternberka čítala knihovna Beessů asi 750 svazků. V roce 2000 mohli první návštěvníci shlédnout vystavený mobiliář ze zámku Hnojník při prohlídce interiérů hradu Šternberk, (jedná se o 421 ks vystavený v 5 místnostech). O osudu většiny dobového zařízení zámku nejsou známy přesnější informace, dle svědectví pamětníků byl rozkraden či rozprodán za symbolické částky. Aktem zestátnění končí více jak 200-letá historie zámku, kdy byl hlavním sídlem hnojnické linie baronského rodu Beessů z Chrostiny.

Poslední „socialistický“ vlastník byl Státní statek n. p. v Hnojníku, využíval zámek ke správním účelům, přičemž v 1. patře byla zřízena obřadní síň MNV v Hnojníku. Během více než 40 let (do r. 1990) byla prováděna jen nejn nutnější údržba zámku a jeho okolí a tak docházelo k postupné devastaci. Nejtěžší období ve své historii však prožívá zámek a přilehlý park po roce 1990. Nezájem kompetentních úřadů i časté střídání „majitelů“ v posledních 10 letech zanechal z dálky viditelné stopy!

Na závěr se zbývá ještě krátce zmínit o jedné významné události v historii zámku i obce Hnojník. Před 71 lety (5. 7. 1930) navštívil obec prezident Tomáš Garrigue Masaryk, aby na zámku přenocoval. Podle některých pramenů byl Johan Nepomuk Beess (bratr majitele panství Georga V.) spolužákem T. G. M. během vysokoškolských studií.

I když nynější stav zámecké budovy nevzbuzuje přílišný optimismus, jsem přesvědčen o jeho

světlejší budoucnosti, pokud nový majitel najde pro zámeckou budovu a okolní park smysluplné využití a dnes i značný finanční obnos na celkovou rekonstrukci. V opačném případě by i hnojnický zámek, nacházející se v samém centru obce, čekal osud mnoha jiných, naprosto zdevastovaných historických objektů, jako např. zámek a bývalý velkostatek v nedaleké Ropici! Prozatím však zůstává i tento empírový zámek němým svědkem starých časů a pořádků, kdy Beessové z Chrostiny patřili k významným slezským šlechtickým rodům a nesmazatelně se zapsali do dějin Těšínského knížectví.

*Mobiliář ze zámku Hnojník
na hradě Šternberk, 2000
foto T. Peterek*

Bobr evropský (*Castor fiber*) je vysoce adaptabilní živočich, který se dokáže rychle přizpůsobovat změnám podmínek. Bobři žijící na územích s vyššími břehy a hlubokou vodou hrabou nory a hráze nestaví, naopak bobři žijící na malých mělkých tocích hráze zvyšují hladinu vody, aby byly východy z nor bezpečné. Stavba „hradů“ je pak podmíněna plochými břehy a vysokou hladinou podzemní vody, případně sytkami na březích, které nejsou pro hrabání nor dostatečně pevné (štěrky, písky). Případně tvoří tzv. „polohrady“, které tvoří složité systémy s mnoha východy a náhradními nouzovými prostory.

Bobři preferují stojaté i tekoucí vody různého charakteru, nejlépe jim vyhovují stojaté jezera. Žijí i na rašelinných jezerech a slatinách, rybnících i v opuštěných pískovnách. Z tekoucích vod upřednostňují místa s pomalejším proudem. V kulturní krajině využívají jako náhradní biotop i meliorační kanály a jiné typy umělých vodotečí, pokud jsou jejich břehy kryty vhodně strukturovanými břehovými porosty dřevin. Kvalita vody ani okolí není rozhodující, bobři jsou schopni sídlit i na okrajích měst a průmyslových zón nebo v blízkosti frekventovaných komunikací.

Ve středověku byl bobř evropský v zemích koruny české obecně rozšířen a intenzivně loven. Koncem 19. století byl prakticky vyhuben z důvodu lovu pro kožešinu a „bobří stroj“ - castoreum (léčivá látka vylučovaná řitní žlázou bobrů), v oblastech chovu ryb rovněž z důvodu ochrany rybníků. V současné době se v České republice bobra vyskytuje v několika oblastech (Děčínsko, Tachovsko, Litovelsko, Břeclavsko). A nyní se bobra evropský objevil rovněž na Karvinsku.

Bobří skupina, která se usadila v krajině devastované důlními škodami na řece Stonávce nedaleko ústí do Olše, má pravděpodobně původ v Istebné - horním toku řeky Olše na polském území. Tam byli bobři uměle vysazováni. Po řece překonal bobra Jablunkov, třineckou aglomeraci (řeka protéká přímo přes Třinecké železářny) i hraniční město Cieszyn-Český Těšín. Jedna z hypotéz rozšíření bobrů předpokládá jejich rozšíření v době povodní v září roku 1996. Tak se bobra dostal k ústí Stonávky do Olše pod Karvinou. Řeka má v těchto místech stagnující průtočnost, jelikož se nachází v poklesové kotlině, která vzniká v důsledku hlubinného dobývání černého uhlí na zával. V dolním toku Stonávky je právě v důsledku poklesu terénu vodní tok vzdutý a asi

Bobr evropský

po dvou kilometrech proti toku jsou vytvořeny štěrkové náplavy, promísené uhlíkem a kamenem drtí. Důvodem promísení přirozeného prostředí s antropogenními prvky je skutečnost, že pravý břeh je tvrdě upraven návozem důlního kamene, který východním směrem na osadu Lipiny vytváří temeno rekultivované plochy o rozloze cca 50 ha.

Začátkem roku 1998 byly rybáři, kteří na řece Stonávce loví, pozorovány první příznaky přítomnosti bobra evropského, a dokonce byli zaznamenáni i jedinci tohoto u nás kriticky ohroženého živočicha. Zástupci Okresního úřadu Karviná, referátu životního prostředí nejdříve těmito informacím nedůvěřovali a na místo vyslali strážce přírody, aby danou situaci podrobně a odborně zmapoval. Po prokázání existence bobra na této lokalitě, referát životního prostředí neprodleně zahájil monitorování kriticky ohroženého druhu ve smyslu zákona o ochraně přírody a krajiny. Současně vydal rozhodnutí o zákazu veškerých zásahů na území a v nejbližším okolí bez souhlasu státní správy. Důl Darkov však uvažoval o dalším návozu důlního kamene, tentokrát na levý břeh řeky. Vzhledem k potvrzenému výskytu bobra evropského museli zástupci těžební organizace požádat o výjimku ústřední orgán státní správy, tj. ministerstvo životního prostředí.

Monitorování bobra evropského bylo referátem životního prostředí svěřeno odborníkovi z Univerzity Palackého v Olomouci - panu RNDr. Vlastimilu Kostkanovi, který se výzkumem bobrů na českých a moravských řekách zabývá. Nyní může své výzkumy rozšířit i na řeky ve Slezsku. Výsledky jeho práce jsou předkládány státnímu orgánu formou odborných posudků,

a to vždy koncem zimního období. Přítomnost bobra je dokladována:

- charakteristickým ohryzem dřevin (kácení, zpracování dřeva, potravní ohryzy kůry, lýka a výhonků)
- charakteristické „cesty“ na břehu a „skluzavky“ do vody
- stopami v bahnitém terénu (přední i zadní končetiny)
- přítomností velkého množství prostorných nor v jílovitých náplavech podél břehů
- přítomností „polohradů“ (aktivně dřevinami přikryté propadlé nory na břehu řeky).

Podle prvního odborného posudku z března 1998 je lokalita osídlena bobry od podzimu 1996, což potvrzuje výše uvedenou hypotézu o imigraci bobra z horního toku Olše. Po tříletém pozorování lze konstatovat, že devastované prostředí skrývá obrovský potenciál, neboť z počtu 6 jedinců tohoto druhu v roce 1998 se v roce 1999 populace rozrostla na 15 jedinců. V roce 2000 byl počet bobrů odhadován na 20 a závěry monitoringu z roku 2001 představují již 24 kusů. Není tedy vyloučeno, že na této lokalitě žijí již dvě rodiny bobra evropského.

Ohryz bobra na Stonávce
foto P. Santarius

Lze rovněž doufat, že pozitivní trend ve vývoji populace bobrů na Karvinsku bude zachován a bobři mají příležitost šíření proti proudu řeky do přirozeného meandrujícího toku Stonávky. Zde je již řeka Stonávka registrována jako vý-

znamný krajinný prvek, zabezpečující jeho vyšší stupeň ochrany před zásahy člověka. Rozšíření bobrů na Stonávce je jistě přáním všech milovníků přírody.

Ze života bobra evropského

podle zoologického zařazení patří do třídy savců (Mammalia), řádu hlodavců (Rodentia), čeledi bobrovitých (Castoridae). Průměrně váží 30 kg a dorůstá délky až 1,3m. Páření probíhá v zimním období, tj. od prosince do dubna, březost trvá 107 dní, mláďata se rodí v dubnu až srpnu, v jednom vrhu je zpravidla 2 - 5 mláďat. Mláďata zůstávají pohromadě s rodičovským párem po dobu dvou let. Průměrně osídlená bobří stavba má ustálenou hierarchickou strukturu úplné rodiny se dvěma až třemi generacemi mláďat. V jedné bobří rodině může žít až 15 zvířat. U bobra převažuje soumravná a noční aktivita, po souši se může pohybovat rychlostí běžícího člověka. V zimě často neopouští noru nebo hrad, ale nehibernuje. Živí se zejména čerstvou zelenou kůrou a měkkým dřevem. Jeden bobra spořádá ročně asi sedm metrů krychlových dřeva. Typická je schopnost hryzní dřevin a kácení vzrostlých stromů. Nejčastěji jsou v naší oblasti káceny stromy o průměru do 20 cm, ale občas dochází ke kácení i silnějších stromů - v místě přerušení kmene až o průměru 80 cm. Časté jsou nedokončené ohryzy, někdy se bobři k částečně ohryzaným stromům vrací a skácí je až po několika dnech. Hlavní čas kácení dřevin je při vytváření zimních zásob potravy v říjnu až prosinci, největší intenzita kácení stromů většinou spadá do začátku listopadu. V letním období, kdy je dostatek bylinné potravy, jsou stromy káceny jen výjimečně.

Invazní druhy rostlin podél toku řeky Olše

Ivana Vojkovská

Kdybychom se vydali na procházku z Jablunkova do Českého Těšína nivou řeky Olše, určitě by nás zaujaly husté porosty rostlin, které se zde ještě před několika lety nevyskytovaly. Jedná se o křídlatku japonskou (*Reynoutria japonica*), křídlatku sachalinskou (*Reynoutria sachalinensis*), netýkavku Royleovu (*Impatiens glandulifera*), netýkavku malokvětou (*Impatiens parviflora*), celík obrovský (*Solidago gigantea*) a bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*). Ze stromů by nás mohl zaujmout krásný trnovník akát (*Robinia pseudoacacia*).

Nejčastěji se setkáváme s křídlatkou a netýkavkou. Ze široké škály lokalit výskytu si uvedeme jen některé. Křídlatka sachalinská roste na levém břehu 250 m před železničním nadjezdem, v Návsi 400 m za soutokem s říčkou Milíkov (levý břeh), v Bystřici u dětského tábora, v Ropici naproti čistírně odpadních vod po obou březích Olše. Křídlatka japonská se vyskytuje 10 m za železničním nadjezdem (levý břeh), v Návsi asi 200 m přes přítokem Milíkov, v Bystřici za soutokem s Kopytnou, v Karpentné - Na Úbočí 300 m před přítokem Tisový, na Balínách

podél státní hranice s Polskem u Českého Těšína. Netýkavka žláznatá obývá stanoviště v Jablunkově 200 m před železničním nadjezdem, v Návisi 300 m za mostem (směr Milíkov) na pravém břehu a 150 m před přítokem Milíkov na levém břehu či v Českém Těšíně cca 250 m před přítokem Ropičanky na levém břehu.

S menší četností potkáme celík obrovský a trnovník akát. Celík obrovský vykazoval zvýšený výskyt v Jablunkově za mostem u ČSAD, v Ropici před železničním mostem, ve Vrbínách na státní hranici s Polskem, 200 m před přítokem Ropičanky či ve Vrbínách mezi rybníky. Mezi lokality výskytu trnovníku akátu patří Hrádek - Harcov (meandr), v Třinci cca 200 m před 1. ZŠ nebo Vrbiny u Českého Těšína.

Ojediněle můžeme při toulkách nivou Olše zaznamenat bolševník velkolepý (hojný v západních Čechách).

Všechny tyto druhy (křídlatka sachalinská, křídlatka japonská, netýkavka Royleova, netýkavka malokvětá, celík obrovský, bolševník velkolepý, trnovník akát a mnohé další) jsou na našem území nepůvodní. Pochází z Asie (Himaláje, Kašmír, Nepál, Sachalin, Japonsko, Kavkaz, Čína), Severní Ameriky (Kanada). Do Evropy byly přivezeny jako okrasné a krycí rostliny do botanických a zámeckých zahrad, odkud se postupně začaly šířit do okolí. V současné době jsou rozšířeny po celém území naší republiky. Jsou označovány jako druhy invazní, protože se poměrně snadno šíří, vytlačují původní druhy a na četných místech vytváří jednodruhové husté porosty, které jsou až 2 metry vysoké.

Mezi příklady negativních vlivů způsobených invazními rostlinami řadíme vytlačování původních rostlin (nejsou schopny odolat v konkurenci s invazními rostlinami), poškozování hrází, silnic a násypů kořeny, ztěžování obhospodařování zemědělských půd, zvyšování eroze břehů (během zimy je povrch půdy bez rostlinného pokryvu, během léta rostliny listy zastíňují půdní povrch a tím zabraňují růstu travinám a ostatním rostlinám), splachování, odnos a následné usazování půdního substrátu ve vodním toku zvyšuje nebezpečí záplav, snižují viditelnost kolem komunikací a železnic. Styk bolševníku s pokožkou je nebezpečný, může nám způsobit popáleniny I. až II. stupně jako následek fototoxické reakce (na sluneční záření).

Bolševník velkolepý

Budeme-li spravedliví, měli bychom na závěr uvést, že křídlatka, rostlina dnes zatracovaná, se možná jednou v budoucnosti stane pro lidstvo rostlinou žádoucí. Oproti všem výše jmenovaným negativním vlastnostem má i mnoho kladných vlastností. Je schopná akumulovat těžké kovy, ve formě lisovaných briquet vykazuje výhřevnost 17,2 MJ/kg (z jednoho hektaru křídlatky lze získat až 580 GJ, což by mělo stačit pro vytopení prostoru odpovídajícímu velikosti šesti středně velkých rodinných domků), usušené rostliny je také možné zpracovat na papír a izolační materiály, listy obsahují přirozenou fungicidní látku, která působí zejména proti padlí. Je to medonosná rostlina (stejně jak i některé další invazní rostliny – např. trnovník akát, netýkavka Royleova).

Netýkavka malokvětá
foto František Balon

Odkazy na informace o invazních rostlinách

Černý, Z.: Invazní rostliny a základní způsoby jejich likvidace, Institut výchovy a vzdělávání Ministerstva zemědělství České republiky, Praha, 1988

Zpravodaj centra ekologické výchovy ve Frýdku-Místku (Nežádoucí a zavlečené druhy rostlin v našich ekosystémech), IEI, VŠB-TU Ostrava, roč. III., čís. 1, 1997

Vojtkovská, I.: Mapování rostlinných společenstev v nivě řeky Olše, diplomová práce – Institut environmentálního inženýrství, HGF, VŠB-TU, 1999, Ostrava

<http://www.reynoutria.cz/program.htm> - odkaz k euroregionální konferenci k problematice invazních rostlin

<http://www.reynoutria.cz/literatura.htm> - odkazy na odborné články

Doc. RNDr. Radim Prokop, CSc.

Své významné životní jubileum oslavil v den svých narozenin 12. května t. r. Havířovský občan však nejví známky typického kmeta či dědečka s vnučaty ani starého bručouna šířícího nářky ve svém okolí či nemocného důchodce obsluhovaného sociální pracovníci nebo stále nespokojeného obyvatele žehrajícího všude na vše a na všechny. Při setkání s ním považujeme jeho kalendářní věk za absurdní.

Radim Prokop stále fyzicky zdatný a zdravotně celkem bez problémů, společensky aktivní člověk nejen ve „svém“ Havířově, v němž bydlí už od prvních let výstavby tohoto po válce budovaného města, nadále vysoce aktivní ve svém profesním oboru vědecko-výzkumného pracovníka a každý týden pendlující mezi Havířovem a Opavou, kde stále ještě představuje produktivního výzkumného pracovníka ve Slezském ústavu, aktivní spolupracovník česko-těšínského muzea včetně publikačních aktivit, i nadále udržuje kontakty se svým dřívějším vysokoškolským pracovištěm v Ostravě, na němž působil a strávil podstatnou část svého vědeckého a pedagogického života.

Brušperský rodák po absolvování gymnázia v Českém Těšíně vystudoval na Přírodovědecké fakultě Palackého univerzity v Olomouci učitelství zeměpisu a dějepisu. Po krátkém působení na základní a střední škole přešel v r. 1954 na nově založenou Vyšší pedagogickou školu v Opavě (vysokoškolské studium pro 2. stupeň základních škol), kde byl otevřen studijní obor zeměpis. R. Prokop se stal členem skupiny pedagogů zajišťujících tuto přípravu budoucích učitelů zeměpisu. Po přestěhování této školy v r. 1959 do Ostravy a změně názvu na Pedagogický institut i studijních struktur se vznikem katedry dějepis – zeměpis v r. 1961 se stal jejím tajemníkem. O tři roky později další strukturální změny prodlužující studium i název a statut vysoké školy na samostatnou Pedagogickou fakultu znamenaly i vznik samostatné katedry zeměpisu a jmenování R. Prokopa jejím vedoucím, kterou řídil až do r. 1971. Období po r. 1968 pak výrazně zasáhlo do jeho života, v r. 1973 musel opustit vysokou školu. V dalších letech působil jako středoškolský profesor na středních školách v Českém Těšíně, Havířově a Frýdku-Místku, odborné styky mu alespoň z části umožňovalo Muzeum Těšínska v Českém Těšíně. V r. 1987 se stal pracovníkem Výzkumného ústavu rozvoje oblastí a měst (VÚROM) v Ostravě, s nímž měl četné styky už po jeho za-

ložení. V r. 1990 se pak vrátil na své vysokoškolské pracoviště – už vlastně Přírodovědeckou fakultu Ostravské univerzity.

Časová bilance (a R. Prokop je dobrým statistikem) říká: Za 40 let své profesionální činnosti působil 20 let (1954 – 73) na vysoké škole, 17 let prožil (1973 – 89) v normalizačních podmínkách – dvě časové ale i profesní a psychické etapy jeho života. Ten byl trvale naplňován (byť v určitém období se značnými problémy) rozsáhlými aktivitami vyplývajícími z jeho profesionální odbornosti, tak i šířením poznatků vyplývajících především z jeho vlastní práce a výzkumu nejen jejich publikováním, ale i populárně-odbornou činností a prací s širokou veřejností. Prosazoval se výrazným způsobem též v regionální tematice i v potřebách zdejšího regionu ve vymezování teritoriálních struktur Ostravska a jeho širšího zázemí – tedy jak průmyslové aglomerace tak i Těšínska a Opavského Slezska, Ostravské pánve a Moravské brány.

V době působení na vysoké škole se R. Prokop ve svých odborných a vědecko-výzkumných aktivitách orientoval na sociálně-ekonomickou problematiku. Svou pozornost věnoval jak průmyslovému jádru, tak též „svému městu“ Havířovu. Řadu jeho studií publikovaly pravidelně vycházející sborníky jako OSTRAVA a Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě. Za své aktivity a výsledky dostalo se mu uznání a ocenění jak v Ostravě tak v Havířově. Jeho odborná zdatnost se prosadila i v redakčních radách na vysokých školách i regionálních vydavatelstvích, odborných komisích (např. odborná komise při MŠ ČSR pro studium geografie (1968-69), v přípravě materiálů pro chystané administrativně-správní uspořádání státu v r. 1968, v ČSGS byl členem komise pro ekonomickou rajonizaci. Jeho stěžejní práci představuje „Geneze a střediskovost měst Ostravské průmyslové oblasti (1968), která byla výchozí teoreticko-metodologickou bází pro uvedené činnosti i jeho velmi úzkou spoluprací a styky s tehdy zakládanými institucemi v Ostravě jako byl ÚVRM (Ústav pro výzkum rozvoje měst v r. 1967 – později VÚROM) a ÚHA (Útvar hlavního architekta v r. 1964). Tyto kontakty rozšiřovaly do určité míry zájem R. Prokopa i na urbanistický rozvoj Ostravska s nově vznikajícími aspekty demografickými i sociologickými v širokém propojení se sociálně – ekonomickými vztahy. Z významnějších studií této kategorie uvádíme:

Hospodářský a sociální rozvoj ČSR a jejích oblastí do r. 2000 v jednotné československé ekonomice (1988), Havířov – nové město a některé aspekty jeho vývoje a životní prostředí (1988), Sídlně-geografické vztahy v procesu koexistence pohraničních měst Českého Těšína a Třince (1982). Uvedené skutečnosti silně ovlivňovaly a obohacovaly pedagogické působení jubilanta i studijní materiály pro posluchače zeměpisu, na nichž se autorsky podílel. Nezapomínal však ani na svou druhou profesi – historika. Přispěl autorsky nejen k obsahovému obohacení Dějin Orlové, ale pozornost věnoval i svému rodnému městu: Brušperk – město nikoliv nejmenší (1969).

Krizové období zastihlo R. Prokopa v přípravě na habilitaci. Po obhajobě kandidátské disertační práce „Síť měst Ostravské průmyslové oblasti“ a rigorózní práce „Vývojové změny v sídelních poměrech Ostravské průmyslové oblasti“ (1968 – CSc., RNDr.) bylo v rámci normalizace zastaveno i jeho habilitační řízení. Ke jmenování docentem došlo až v r. 1990. Opuštění vysoké školy se odrazilo i ve ztížení kontaktů R. Prokopa s řadou pracovišť a více či méně i s dřívějšími kolegy, přesto při omezených možnostech se snažil pracovat dále, i když leckdy s jinou orientací či ve spolupráci s jinými autory. Určité zázemí mu tehdy poskytovalo Muzeum Těšínska v Českém Těšíně, kontakty udržoval nadále s VÚROMem v Ostravě a Slezským ústavem v Opavě. Jeho práce se zabývaly analýzami výsledků ze sčítání lidu, domů a bytů jak s demografickými změnami tak občanskou vybaveností (1989, 1991, 1993),

některé studie ve spoluautorství s dlouholetým spolupracovníkem J. Kovářem se zabývaly i ekologickými záležitostmi, ale též rekreací (1990), k významným publikacím náleží „Současné postavení Ostravy mezi československými velkoměsty“ (1985) a „Ostrava a její zájmová území“ (1987).

Rok 1990 byl pro R. Prokopa sice novým mezníkem, ale návrat na vysokou školu byl časově už omezen. Roky se pravidelně přičítají a věková struktura se postupně mění. Nicméně pracovní elán se u něj nesnižuje. Bádá, analyzuje, obnovuje kontakty s pracovišti v Polsku – především se Slezskou univerzitou v Katovicích – Fakultou věd o Zemi v Sosnovci, kde ostravská geografie má svého dlouholetého a aktivního partnera ve výzkumu i vzdělávání. R. Prokop získává granty na výzkumnou činnost v rámci svého nynějšího působení ve Slezském ústavu SZM v Opavě. Poslední desetiletí minulého století registruje opět další a pro Slezsko a severní Moravu ne nevýznamné studie jako např.:

- Slovenské obyvatelstvo v Ostravské průmyslové oblasti (1991 – spolu s J. Kovářem)
- Karvinsko jako tradiční průmyslový region z hlediska ekonomických proměn a některých dobových problémů (1993)
- Nástin dějin Těšínska (1992)
- Zarys dziejów Śląska Cieszyńskiego (1992).

V současné době věnuje svou pozornost R. Prokop geopolitice a národnostní problematice, jeho grantovými úkoly jsou nyní „České národnostně-politické aktivity v příhraničních

*Doc. RNDr. Radim Prokop, CSc. (uprostřed) s chotí
foto A. Milerský*

oblastech českých zemí v 1. československé republice 1918 – 1938“ a „Eurogeion Těšínské Slezsko“ (spolu s SU – WNoZ Sosnowiec).

Tři čtvrtě století - období v životě R. Prokopa hodné uznání a vzdání díky za jeho práci pro společnost, pro vědu, pro vzdělávající se

mládež, pro region, za jeho vztah k životu, k lidem, ke svému okolí, za jeho optimismus a neutuchající elán i pracovní aktivity. Přejme našemu jubilantovi doc. RNDr. Radimu Prokopovi, CSc. aby mu při dobrém zdraví a osobní pohody to vše vydrželo i nadále.

František Sikora – k životnímu jubileu fotografa a dokumentaristy Těšínska

Radim Prokop

František Sikora

Ani nám to nijak zvláštní nepřipadá, že František Sikora se v dobré fyzické kondici letos dožívá svých pětasměsátin. Stále se s ním setkáváme s úsměvem a vitalitou, jaká je u něj skutečně obdivuhodná. Je významným pamětníkem na dění již často zapomenuté, a přitom fotografem tak říkajíc tělem a duší. Nebylo snad od 30. let meziválečné éry a zejména v poválečném dění na Těšínsku jediné významnější události, kde by nebyl přítomen se svým neodmyslitelným fotoaparátem a nepokusil se o tom podat obrazové svědectví a uchovat pro budoucnost to, co mnohým již připadá

jako omšelá minulost nebo pouhé svědectví času, k němuž se netřeba vracet.

Nebyl původně profesionálním fotografem, ale stal se jím vlastním přičiněním a touhou něco v životě dokázat. Narodil se 8. 4. 1916 ve Fryštátě na Bělidle v početné rodině, která musela o skromné živobytí tvrdě usilovat. Jeho otec pracoval na koksovňě jámy Jan a živil ještě další tři sourozence. Vstoupil do učení na kovářské řemeslo, avšak z této fyzicky náročné práce jej vyřadil úraz a byl donucen hledat jiný učební obor. Poté se vyučil prodávčem v obchodě s módním zbožím Ignáce Raaba v Karvině, leč zájem o fotografování jej už od mládí neopustil a věnoval se mu stále více. Sám k tomu vypráví: „V roce 1930 jsem si zhotovil jednoduchý fotografický aparát a dodnes uchovávám na památku první snímek jím pořízený“. Za okupace Těšínska vystřídal řadu zaměstnání, totálně byl nasazen do dolů, po válce měl v letech 1945-1948 vlastní obchod, o který únorovým převratem komunistů přišel. Dále byl obchodním vedoucím, propagačním referentem, bytmistrem, podnikovým kontrolorem a konečně fotoreportérem u fy. Trias v Havířově. Za velkou pocitu považuje, že mohl fotografovat rodinu hrabat Larischů. Získal si jejich přízeň a udržuje s nimi kontakty, dosud. Za nejzásadnější Sikorovo dílo považuje-

me, že se mu podařilo zdokumentovat vývoj města Havířova od prvopočátku až do současnosti. Jeho dokumentační záběry jsou v mnoha případech pozoruhodné. Zachycují stavební objekty i život ve městě ještě v době, kdy se teprve začínal utvářet. Bez nich si uchování minulosti nového města prostřednictvím fotoobjektivu nedovedeme vůbec představit. Je fotografem – dokumentátorem. Jeho pozornosti neušly ani zdánlivé maličkosti, které nám dnes připadají úplně jinak než dříve. Sikorovy fotografie obohacují některé knižní publikace, zejména s tematikou Havířova, byly publikovány na stránkách novin (Hlasy Havířova, Głos Ludu i v dalším regionálním tisku), četné diapozitivy byly uplatněny při výrobě krátkometrážních filmů o Havířově a Karvině.

Fotografická tvorba jubilanta je obsahově velice široká a dokumentačně průkazná, některé záběry přímo vybízejí k zamyšlení, jak těžce se nové město, kde autor fotosnímku žije, rodilo a za jakých podmínek vznikalo. Dokladem toho je nejnovější publikace Havířov z roku 1995. Sikorova dokumentace tvoří důležitou součást archivních sbírek Úřadu města Havířova, Muzea Těšínska a Okresního archivu v Karvině. Raritou Sikorova zájmu je ta skutečnost, že se mu podařilo vyfotografovat všechny naše prezidenty s výjimkou A. Novotného a z populárních osobností veřejného, kulturního a politického dění mj. S. Zázvorkovou, J. Beka, M. Horníčka, K. Gotta, O. Nového, Y. Simonovou, M. Chladila, E. Pilarovou, M. Kopeckého, Vl. Brázdu, J. Kobru, D. a E. Zátopkovy, J. Rumla, J. Dienstbiera, M. Uhdeho, J. Bohdalovou, K. Effu a další.

Mnohé Sikorovy dokumentární fotografie se staly součástí muzejních expozicí a výstavních realit, sám jubilant se také účastnil různých besed o vlastní tvorbě, která byla zahrnuta i do kroniky Havířova, na které se podílil jako člen letopisecké subkomise. Do dalších let mu přejeme hodně zdraví a takový elán, který obohatí rovněž časopis Těšínsko novými dokumentačními záběry v kontinuitě minulosti se současností.

Muzeum Těšínska se představuje

Památník v Havířově-Životicích

Národní kulturní památka

Havířov-Životice, Padlých hrdinů 47, telefon 069/643 41 38

Památník je symbolem utrpení a boje lidu na Těšínsku v období 2. světové války. Byl postaven podle návrhu akademického sochaře Františka Šwidera z Karviné. Občané Životic přispěli na památník částkou 374 000 Kč. Památník byl slavnostně odhalen 25. září 1949 u příležitosti pátého výročí „životické tragédie“. Připomíná událost, která se stala 6. srpna 1944. Celkem 36 mužů ze Životic a okolních vesnic (z toho 28 Poláků a 8 Čechů) postříleli němečtí nacisté poblíž jejich domovů, aniž by je vyslyšeli. Likvidační akce byla motivována předchozí noční přestřelkou v životickém hostinci. Dne 15. 11. 1958 na poradě OV KSČ v Karviné bylo projednáno zřízení životického muzea. Šlo o založení a vybudování památníku obětem boje proti fašismu. Prvořadým úkolem této instituce byla činnost sběratelská a vzdělávací. Pro nové muzeum byla získána budova životického zámku. Zde se soustředila dokumentace životické tragédie a dokumentace odboje za 2. světové války – z Morávky, Nýdku, Návsí, Košarisek a Lomné-Kamenitého. V roce 1984 byla v blízkosti památníku postavena nová moderní budova, kde je umístěna expozice Okupace a odboj na Těšínsku 1938 – 1945. Památník je pobočkou Muzea Těšínska v Českém Těšíně. V roce 2000 byl objekt rekonstruován nákladem 7 300 000 Kč. Projekt realizovala firma Martinák a Zajíc, s. r. o. z Valašského Meziříčí.

**První neděli v srpnu se tradičně koná pietní akt
k výročí životické tragédie.**

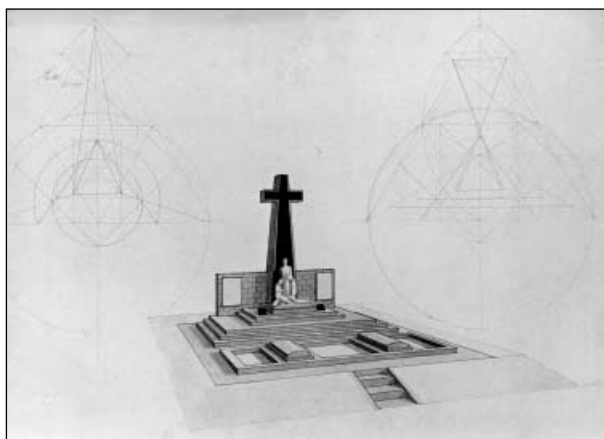
Kromě stálé expozice jsou zde proměnné výstavy (historie Těšínského Slezska, zbraně, problematika 2. světové války, umění). V současné době zde probíhá výstava Zbraně ze sbírek Muzea Těšínska, která potrvá do 28. 2. 2002.

Otevřeno: ÚT-PÁ 9 - 17 h, SO 9 - 13 h, NE 13 - 17 h

Vstupné: děti, studenti, důchodci 5,-Kč, dospělí 10,-Kč, rodinné vstupné 15,-Kč, sleva 50%: člen KPVS, ISIC, ITIC, GO 25 a EUROBEDS, pro hromadné návštěvy dětí z mateřských a základních škol okresu Karviná je vstup zdarma

Památník v Havířově-Životicích foto A. Milerský

Návrh Památníku v Havířově-Životicích, František Šwider

Muzeum Těšínska se sídlem v Českém Těšíně, Hlavní třída 13 - 15,
tel.: 0659/761 211, fax: 0659/761 223,
E-mail: muzeum@muzeumct.cz, <http://www.muzeumct.cz>